

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Спеціальна
освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 2
від 03.10. 2024 р.

Запоріжжя
2024

УДК 378.147.091.3:001.8]:376-056.264
М545

Методичні рекомендації до написання, оформлення та захисту кваліфікаційної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Спеціальна освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія» / укладачі : Ю. Р. Мацкевіч, Т. Г. Соловйова, В. В. Апухтіна, М. О. Гладиш. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 123 с.

Методичні рекомендації містять загальні положення, правила написання, оформлення та захисту кваліфікаційної роботи відповідно до ступеня підготовки фахівця. У додатках подано зразки оформлення титульного аркуша кваліфікаційної роботи, технічного завдання, структурних частин роботи, бібліографічного опису.

Методичні рекомендації розроблені на основі державних стандартів та відповідно нормативної бази ЗНУ щодо освітнього процесу та вимог освітньо-професійної програми.

Рекомендовано для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Спеціальна освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія».

Рецензент

Л. О. Сущенко, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Запорізького національного університету, доктор педагогічних наук.

Відповідальний за випуск

Н. В. Заверико, завідувачка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1 Загальні вимоги до кваліфікаційної роботи магістра.....	6
2 Вибір теми та організація дослідження.....	9
3 Характеристика структурних елементів кваліфікаційної роботи.....	14
4 Оформлення кваліфікаційної роботи.....	28
5 Підготовка до захисту та захист кваліфікаційної роботи.....	49
Глосарій.....	55
Використана література.....	64
Рекомендована література.....	66
Додаток А Зразок оформлення заяви на затвердження теми кваліфікаційної роботи.....	68
Додаток Б Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи.....	69
Додаток В Форма завдання на кваліфікаційну роботу.....	70
Додаток Г Зразок завдання на кваліфікаційну роботу.....	72
Додаток Д Зразок оформлення реферату кваліфікаційної роботи.....	74
Додаток Е Зразок оформлення Summary кваліфікаційної роботи.....	75
Додаток Ж Зразок оформлення змісту роботи.....	77
Додаток И Зразок оформлення основної частини роботи.....	78
Додаток К Зразок оформлення рисунків.....	98
Додаток Л Зразок оформлення таблиць.....	99
Додаток М Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у кваліфікаційній роботі (відповідно до ДСТУ 8302:2015).....	101
Додаток Н Декларація академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ.....	116
Додаток П Приклад доповіді на захист кваліфікаційної роботи.....	117
Додаток Р Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи.....	120

ПЕРЕДМОВА

Науково-дослідна діяльність студентів закладу вищої освіти є одним із напрямів їх самостійної роботи та важливим чинником підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного прогресу.

Основне завдання науково-дослідної роботи – розвиток умінь пошукової, дослідницької діяльності, формування навичок критично сприймати інформацію, умінь грамотно застосовувати методи наукових досліджень, аналізувати, виділяти головне, порівнювати думки, підходи різних авторів, узагальнювати їх, робити висновки. Науково-дослідна робота студентів є невідільною частиною наукової діяльності університету й важливим етапом у підготовці наукових кадрів. Вона також є одним із засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою та сприяє розширенню загального та професійного світогляду, розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань, прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідної роботи, розвитку ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі.

Зміст і структура науково-дослідної діяльності студентів забезпечує послідовність засобів і форм її проведення відповідно до логіки навчального процесу, зумовлює наступність її від курсу до курсу, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших.

Завдяки використанню системи методів педагогічних досліджень, науково-дослідна робота студентів є природним продовженням освітнього процесу шляхом поглибленого вивчення певних тем і проблем.

Науково-дослідна робота студентів поділяється на три основні види залежно від змісту і характеру проведення:

- науково-дослідна робота студентів, яка передбачена навчальними планами та програмами й є обов'язковою;
- науково-дослідна робота студентів, що доповнює освітній процес (поза

межами безпосередньої освітньої програми);

- дослідження студентів, які проводяться в позааудиторний час разом з науковцями університету.

Як складова частина освітнього процесу, підготовка кваліфікаційної роботи є обов'язковою для виконання та передбачена навчальним планом підготовки майбутніх фахівців. Написання і захист кваліфікаційної роботи є однією з підстав здобуття студентом ступеня вищої освіти магістра в обраному напрямі підготовки.

У процесі дослідження студенти набувають уміння виділяти проблему в конкретній сфері діяльності особистості і, найголовніше, знаходити її практичне розв'язання. Зміст науково-дослідної діяльності при виконанні кваліфікаційної роботи сприяє формуванню наукового світогляду, опануванню методологією та методами наукового дослідження; розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів; формуванню навичок самостійної науково-дослідної роботи, а також здатності застосовувати теоретичні знання у своїй професійній діяльності.

Методичні рекомендації містять матеріал, у якому детально розглянуто процес підготовки кваліфікаційної роботи, наведено зразки її оформлення. Рекомендації призначені для студентів спеціальності «Спеціальна освіта» (освітньо-професійна програма «Логопедія») з метою підвищення культури власного наукового дослідження.

У методичних рекомендаціях використані такі позначки:

зверніть увагу

прикладі написання

дивись глосарій

прочитайте

1 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

Відповідно до Стандарту вищої освіти України із галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності 016 «Спеціальна освіта» та освітньо-професійної програми «Логопедія» другого (магістерського) рівня вищої освіти атестація здобувачів здійснюється у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи. Процедура підготовки та захисту кваліфікаційної роботи регламентується «Положенням про організацію освітнього процесу у Запорізькому національному університеті», «Положенням про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті» та «Положенням про порядок проведення атестації здобувачів освіти та організацію роботи екзаменаційної комісії в Запорізькому національному університеті».

Кваліфікаційна робота є самостійним навчально-науковим дослідженням студента. Виконання кваліфікаційної роботи має за мету сформувати у студентів навички проведення наукового дослідження, розвинути у них навички творчої самостійної роботи, опанування загальнонауковими та спеціальними методами сучасних наукових досліджень.

Кваліфікаційна робота передбачає проведення наукових досліджень, що характеризує здатність і підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-прикладну цінність, можливість проведення самостійного наукового пошуку і застосування отриманих результатів у практичній діяльності на базі дослідження, за матеріалами якої виконувалась робота під час *навчальної та виробничої практики або професійної діяльності* студентів заочної форми навчання.

У кваліфікаційній роботі має бути розв'язана складна задача чи проблема у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов та вимог.

Кваліфікаційна робота має ґрунтуватися на принципах академічної

доброчесності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (закон України «Про освіту», стаття 42).

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час

оцінювання результатів навчання;

- **обман** – надання свідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

- **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пілг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

- **необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

☝ Здобувачі освіти несуть персональну відповідальність за дотримання принципів академічної доброчесності.

Правила й норми академічної доброчесності, етичної поведінки, професійного спілкування працівників та осіб, що навчаються у Запорізькому національному університеті визначає *Кодекс академічної доброчесності* Запорізького національного університету

Декларація академічної доброчесності здобувача вищої освіти додається в обов'язковому порядку до кваліфікаційної роботи та засвідчується особистим підписом (додаток Н).

2 ВИБІР ТЕМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи роботу, студент повинен розподілити свій час, спланувати його та після вибору теми паралельно з навчальними заняттями взятися за її розробку.

Для орієнтації наукових керівників та студентів пропонується така етапність та графік контролю за ходом підготовки кваліфікаційної роботи до захисту (табл. 1).

Таблиця 1 – Графік виконання кваліфікаційної роботи

Заходи	Термін виконання
Вибір наукового керівника та затвердження теми (зразок заяви для затвердження теми кваліфікаційної роботи подано у додатка А)	Вересень (1 к., 1 сем.)
Отримання завдання на проведення дослідження. Підготовка календарного плану виконання наукової роботи та затвердження його науковим керівником	Жовтень
Підготовка та узгодження розширеного плану-конспекту роботи	Листопад
Підготовка чернетки теоретичного розділу роботи	Грудень-січень
Подання чернетки теоретичного розділу науковому керівнику	Лютий
Усунення зауважень, врахування рекомендацій наукового керівника, подання чернетки теоретичного розділу на друге читання та плану практичної частини дослідження	Березень
Подання чистового варіанту теоретичної частини та чернетки практичної частини (констатувальний етап та формувальний етап експерименту)	Травень
Подання чернетки практичної частини (констатувальний, формувальний, контрольний етапи експерименту)	Вересень (2 к., 3 сем.)
Усунення зауважень	Жовтень
Чистове оформлення роботи	Жовтень
Проходження нормоконтролю	Листопад
Подання роботи на рецензування	Листопад
Подання роботи науковому керівнику для написання відгуку	Листопад
Написання відгуку науковим керівником, його доповідь завідувачу кафедри щодо завершення роботи	За тиждень до захисту
Захист роботи	Грудень

Вибір теми наукового дослідження є одним із відповідальних етапів, який здійснюється студентами як із запропонованого кафедрою списку, так і за власним бажанням. У процесі визначення тематики кваліфікаційної роботи студент має враховувати:

- *актуальність теми* – тобто важливість розв’язання певної наукової проблеми для потреб професійної галузі;

- *новизну та перспективність* – відповідність сучасному стану та перспективам розвитку науки, а також практичним завданням професійної діяльності логопедів;

- *відповідність профілю навчання та арсеналу методів*, які фахівець після закінчення закладу вищої освіти буде мати змогу кваліфіковано використовувати в практичній діяльності;

- *можливість* розробки теми безпосередньо в освітньому закладі – час, який студент зможе виділити на розробку теми з урахуванням усього освітнього процесу;

- *узгодженість* теми з *науковими інтересами* кафедри, викладача-наукового керівника роботи.

 Грамотно сформульована тема наукового дослідження повинна відображати:

- 1) *категорію досліджуваних* (наприклад: діти раннього віку, діти дошкільного віку, молодші школярі, батьки, студенти та інші);

- 2) *конкретну проблему дослідження чи процес* (формування, розвиток, корекція, підготовка, освітній процес, виховний процес тощо);

- 3) *аспект професійної діяльності* з розв’язання зазначеної проблеми (зміст, форми, методи, технологія, умови, програма, модель та інше).

Приклади тем кваліфікаційних робіт:

- Розвиток зв’язного мовлення у дітей із ЗНМ за допомогою дидактичних ігор.

- Організація логокорекційної роботи із дітьми дошкільного віку із ЗПР

засобами логоритміки.

- Використання ігрових технік у логопедичній практиці для корекції звуковимови у дітей дошкільного віку.

- Корекція дислексії та дисграфії у дітей молодшого шкільного віку.

- Технології відновлення мовлення в осіб, які пережили інсульт.

- Формування комунікативної компетентності в дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку засобами ігрової діяльності.

- Артикуляційна гімнастика як засіб розвитку мовлення дітей з ДЦП та затримкою психомовленнєвого розвитку.

- Розвиток мовлення дітей молодшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

- Розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ.

- Використання музикотерапії для розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з РАС.

- Розвиток фонематичних процесів у старших дошкільників із псевдобульбарною дизартрією.

- Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності молоді з системним недорозвиненням мовлення.

- Використання дистанційних технологій у роботі логопеда з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

- Розвиток комунікативних навичок у дітей молодшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Тематика кваліфікаційних робіт розробляється науково-педагогічними працівниками кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти. Студенти самі обирають із наявного на кафедрі переліку ту чи іншу тему. Вони також можуть запропонувати власну тему роботи, виходячи з її актуальності, відповідності фахові, зі своїх наукових інтересів та сучасного стану розвитку наукових досліджень, визначальних для обраної проблематики. У більшості випадків кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти є продовженням його попередніх дослідницьких пошуків, які було реалізовано в курсових роботах

бакалавра.

Тематика кваліфікаційних робіт щорічно оновлюється та коригується з урахуванням накопиченого на кафедрі досвіду, побажань фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій Державної екзаменаційної комісії.

☝ Кваліфікаційна робота може мати теоретичний або прикладний характер.

Наукова робота **теоретичного характеру** виконується на основі аналізу й узагальнення низки літературних джерел: монографій, статей, матеріалів наукових конференцій, методичних рекомендацій і т. ін. Студент повинен грамотно й логічно обґрунтувати обрану тему, добирати з літератури основний матеріал, який стосується проблеми, що вивчається, давати оцінку вивченим роботам, аналізувати чинний досвід роботи з проблеми, висловлювати свою думку; робити висновки.

Якщо робота має **прикладний характер**, студент використовує як науково-методичну літературу, так і власні спостереження та факти, результати експерименту, який проводився; може висувати власні гіпотези й т.ін. Робота такого типу повинна мати теоретичну частину (30-40% загального обсягу), аналіз і узагальнення емпіричних даних та висновки.

Педагогічне дослідження на рівні студентської наукової роботи повинно відповідати традиційній моделі наукового пізнання: виникнення ідеї – встановлення емпіричних фактів – первинне емпіричне узагальнення – виявлення відхилень фактів від правил – винахід теоретичної гіпотези з новою аргументацією – логічний висновок (дедукція) з гіпотези всіх фактів спостереження, що є перевіркою на її істинність.

Головними етапами наукового дослідження на рівні кваліфікаційної роботи є:

1. Обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета та визначення мети, гіпотези, завдань, методів дослідження.
2. Визначення теоретичної новизни та практичного значення роботи.

3. Теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури (вітчизняної та зарубіжної мовою оригіналу).

4. Проведення констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту.

5. Аналіз та оформлення наукового дослідження.

Оформлення наукових досліджень у вигляді кваліфікаційної роботи в стислій формі передбачає наявність таких **компонентів** структури:

1. Вступна частина
2. Розділи, параграфи кваліфікаційної роботи
3. Загальні висновки кваліфікаційної роботи
4. Список використаних джерел
5. Додатки

☞ **Розділи (підрозділи, параграфи)** кваліфікаційної роботи повинні за своєю назвою, структурою, змістом відповідати завданням дослідження. Із практики написання робіт науково-дослідного характеру відомо, що виникає необхідність для кожного розділу (глави) готувати більш-менш детальний план-проспект. Це заощаджує час автора при компонуванні матеріалу, допомагає уникнути повторів і викласти матеріал роботи більш структуровано та якісно.

Кожен розділ роботи повинен мати свої **короткі висновки**, які узагальнюють результати дослідження, отримані автором.

Під час роботи над рукописом необхідно звернути увагу й на таке питання, як поділ тексту на абзаци. Кожен абзац повинен містити в собі певну думку, виражену однією чи кількома фразами або реченнями.

Узагальнені числові дані, які можуть оформлюватися в **таблицях, діаграмах, графіках, схемах**, повинні наводитись виправдано та аргументовано, з посиланням на відповідні джерела чи власні обчислення.

Розділи роботи повинні відображати логіку (етапи) наукового педагогічного дослідження.

3 ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. ВСТУП роботи повинен містити оцінку сучасного стану обраної науково-дослідної проблеми, обґрунтування важливості теми. Крім цього, тут важливо дати теоретичний аналіз проблеми та попереднього досвіду її вивчення, здійснити методологічне обґрунтування та логіко-історичний аналіз проблеми. Остаточне редагування вступної частини роботи доцільно виконувати на завершальній стадії дослідження, коли проблема, що вивчалася, постає перед автором у повному обсязі.

Вступна частина включає обґрунтування актуальності теми, вибір об'єкта, предмета, формулювання мети та завдань, методів дослідження, а також визначення теоретичного та практичного значення отриманих результатів дослідження.

3.1.1. Обрана для дослідження тема є складовою частиною певної наукової проблеми . Обґрунтування **актуальності** обраної для дослідження теми повинно відображати аналіз таких аспектів як:

- *вимоги суспільства, держави щодо бажаного стану педагогічної діяльності* (світові та вітчизняні тенденції в системі, концептуальні засади, нормативно-правові документи тощо);
- *проблеми типового стану об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці* (аналіз наявної педагогічної практики, наявного педагогічного досвіду, статистичної інформації щодо реального стану, типових недоліків практики розв'язання даної проблеми);
- *аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, які мають складати предмет наукового дослідження;*
- *висновки щодо наявності проблемної ситуації, як відображення суперечностей між потребами суспільства та наявності стану педагогічної реальності, а також недостатньою теоретичною розробкою проблеми.*

3.1.2. Грамотно сформульована **мета наукового дослідження** повинна відображати **очікуваний, кінцевий результат** виконання роботи – позитивний ефект, у вигляді суспільної та конкретної педагогічної користі, що визначено в предметі дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи може формулюватися таким чином: теоретично обґрунтувати..., визначити зміст....; розробити та експериментально перевірити модель (програму, технологію, методика, форми та методи)...; перевірити ефективність педагогічних умов формування...; визначити можливості використання педагогічного досвіду... (наукових підходів закордонних дослідників проблеми... в практиці).

 Наприклад:

- визначити зміст та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування усного мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення;

- теоретично обґрунтувати педагогічні умови профілактики порушень письмового мовлення дітей молодшого шкільного віку;

- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити корекційну програму формування монологічного мовлення у дітей з важкими порушеннями мовлення (на основі переказу.)

3.1.3. Завдання дослідження. Важливу роль у науковому дослідженні відіграють пізнавальні завдання теоретичного та емпіричного характеру.

Завдання *теоретичного характеру* наукової роботи студентів – розв’язання певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження:

- сутність, структура, особливості та детермінанти становлення об’єкта дослідження;

- аналіз наявної практики розв’язання даної проблеми (нормативно-правова база, вітчизняній та закордонних досвід), виявлення її типового стану, недоліків і труднощів.

Емпіричні завдання вирішуються за допомогою спостереження,

експерименту, вимірювання, описування:

- розробка методики, вибір методів та діагностичних методик вивчення стану досліджуваного явища;
- обґрунтування необхідної системи заходів для розв'язання проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів із погляду відповідності її обраним критеріям;
- розробка методичних рекомендацій та порад щодо використання результатів дослідження.

✍ Наприклад:

1. Визначити сутність поняття «загальне недорозвинення мовлення» та його компоненти.
2. Розглянути місце діагностичної функції в структурі професійної діяльності логопеда.
3. Виявити рівень готовності майбутніх логопедів до діагностичної діяльності.
4. Розробити зміст та обґрунтувати педагогічні умови формування готовності до реалізації в професійній діяльності діагностичної функції у майбутніх логопедів.

3.1.4. Об'єкт педагогічного дослідження – це процес або явища, які породжують проблемну ситуацію й обрані для дослідження. Правильний вибір об'єкта вивчення відповідно до мети дослідження сприяє обґрунтованості результатів дослідження.

Об'єкт дослідження в спеціальній педагогіці – це певний процес, певне педагогічне явище, яке існує незалежно від суб'єкта пізнання, і на яке спрямована увага дослідника.

Об'єктом дослідження може виступати процес навчання, виховання, розвитку особистості в особливих умовах (заклад дошкільної освіти, заклад загальної середньої освіти); процеси корекції або становлення нових освітніх і виховних систем, процеси формування певних якостей особистості тощо.

Об'єкт дослідження на рівні кваліфікаційної роботи може формулюватися як: процес розвитку діалогічного мовлення дітей з загальним недорозвиненням мовлення ...; розвиток комунікативних навичок; процес формування усвідомленого ставлення ...; професійна підготовка майбутніх логопедів.

3.1.5. Предмет педагогічного дослідження . Об'єкт і предмет дослідження, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Предметом дослідження виступає частина об'єкта – компоненти педагогічного процесу, професійної діяльності логопеда: зміст, методи, засоби, форми, умови, технології.

 Наприклад:

- педагогічні умови розвитку монологічного мовлення молодших школярів в процес освітньої діяльності;
- форми, методи та прийоми розвитку мовлення дітей з розладами аутистичного спектра;
- модель формування готовності майбутніх логопедів до здійснення діагностичної роботи.

 3.1.6. Методи наукового педагогічного дослідження. Оскільки кваліфікаційна робота передбачає проведення нескладного наукового дослідження, то вона вимагає від студента володіння основними його методами.

1) **загальні методи наукового пізнання** (діалектичний, логічний та історичний методи, ідеалізація, формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання);

2) **методи теоретичного дослідження** (вивчення літературних джерел, архівних, нормативно-правових документів тощо);

3) **методи емпіричного дослідження:**

- *методи накопичення первинної інформації* про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертна оцінка, експеримент);

- *методи статистичного аналізу*, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Найкращих результатів можна досягти при комплексному використанні цих методів, проте слід мати на увазі, що, залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета та конкретних умов, окремі методи можуть мати переважне значення.

3.1.7. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження відображає ефективність наукового дослідження.

Основною характеристикою *теоретичних досліджень* є їх теоретична актуальність, новизна, концептуальність, доказовість, перспективність і можливість запровадження результатів у практику. Тобто *теоретичне значення* характеризує наукові знання, призначені для подальшого розвитку педагогічної науки та практики. *Теоретичне значення* не повинно зводитися до простого переліку встановлених фактів, ідей, закономірностей, воно має розкривати концепцію автора, давати пояснення його дослідженню в новому якісному й кількісному аспектах (обґрунтування нових або узагальнення та систематизація вже відомих ідей, явищ, форм, методів, умов та ін.).

При розгляді *прикладних досліджень* оцінюється в першу чергу їх практична актуальність і значення, можливість запровадження в практику, тобто *практичне значення* виявляється, наприклад:

- у підвищенні рівня розвитку письмового мовлення молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення;
- розробці нового змісту професійної підготовки спеціалістів (навчальні посібники, програми, методичні рекомендації);
- подальшому розвитку корекційно-педагогічного процесу (технології, методики, форми, методи);
- поліпшенні організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних, управлінських умов організації освітнього процесу закладу тощо.

3.2. ПЕРШИЙ РОЗДІЛ кваліфікаційної роботи відображає розв'язання автором теоретичних завдань дослідження.

Змістом цього розділу має бути теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, досвіду педагогічної діяльності, а при необхідності й архівних джерел для створення ґрунтовної документальної бази подальшого дослідження. Теоретичний аналіз спрямований на вивчення та виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити сутність та особливості предмета дослідження, визначити й вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. Тут переважає використання аксіоматичних методів, системного, структурно-функціонального аналізу, моделювання тощо.

Назва першого розділу повинна відображати його сутність – теоретичний аналіз досліджуваної проблеми. Можна використовувати наступні формулювання: теоретичний аналіз проблеми ..., формування ... як педагогічна проблема, проблема ... у вітчизняних та закордонних наукових дослідженнях та інші.

Параграфи як структурні частини теоретичного розділу педагогічного дослідження повинні розкривати його основний зміст залежно від обраної теми, логіки аналізу.

✍ Наприклад:

Розділ 1 Теоретичні основи формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра

1.1 Сутність, структура та зміст поняття розладу аутистичного спектра

1.2 Особливості процесу формування комунікативних навичок у дітей з РАС

1.3 Умови формування комунікативних навичок дітей з РАС у закладах загальної середньої освіти

Огляд літератури з проблеми є досить складною роботою при виконанні наукового дослідження. Щоб уникнути примітивності й помилок в аналізі

літератури слід уважно систематизувати погляди вчених в такому порядку:

- сутність даного явища, процесу (позиція декількох авторів збігається в певному аспекті);
- що становить зміст даного процесу чи явища (його компоненти, ланцюги, стадії, етапи розвитку);
- які чинники, умови ефективного розвитку процесу чи явища в даній галузі виділені вченими;
- погляди вчених з приводу шляхів розв'язання даної проблеми на практиці (хто й що пропонує);
- які труднощі, виявлені в попередніх дослідженнях, зустрічаються в практиці.

Огляд джерел дає змогу визначити новий напрям наукового дослідження, його значення для розвитку науки та практики, актуальність теми.

Основною умовою виконання студентами теоретичного аналізу проблеми дослідження є їх орієнтація на найбільш продуктивний пошук і використання відповідних інформаційних матеріалів – *наукова інформація* .

Основними джерелами наукової інформації є монографії, словники, енциклопедії, науково-інформаційні довідники, хрестоматії, збірники наукових праць, періодичні видання, навчальна література, надруковані документи, інформаційні ресурси Інтернету.¹ Щодо останнього, слід зауважити, науковим джерелом вважаються тільки офіційно зареєстровані сайти офіційних установ (наприклад, Міністерства освіти та науки України, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек), документи приватного походження, наукова література (монографії й статті). Вікіпедія та інші «енциклопедичні» онлайн-ресурси, які є самокерованими ресурсами, можуть слугувати джерелом для саморозвитку, але їх не вважають науковим джерелом. Водночас слід звернути увагу, що наприкінці статей у Вікіпедії часто посилаються на онлайн-ресурси, зокрема, книжки, статті та онлайн архівні ресурси, на які можна перейти за

¹ Під ресурсами Інтернету розуміються *не реферати або курсові роботи*, опубліковані авторами у всесвітній «павутині». Не є джерелами для курсової та кваліфікаційної роботи та сайти, на яких розміщені курси лекцій. Як правило, це анонімні публікації. А для наукового посилання на будь-який матеріал важливим є персоніфікація авторства або репутація видавництва.

посиланням і ці ресурси вже можуть слугувати джерелом для наукової роботи. При виявленні необхідного для роботи матеріалу дослідник повинен зафіксувати точну електронну адресу (так званий URL) і дату звертання до сайту.

Огляд літературних джерел дає можливість виявити професійну компетентність дослідника, його особистий внесок в розробку теми порівняно з уже відомими дослідженнями. Вивчення літератури здійснюється не для запозичення матеріалу, а для аналізу знайденої інформації та вироблення власної концепції, що може стати самостійною публікацією автора.

Наукова праця студентів повинна бути написана логічно та послідовно. Необхідними умовами також є дотримання єдиного стилю викладу матеріалу, бездоганна орфографічна, синтаксична й стилістична грамотність відповідно до встановлених норм сучасної української мови. Науковий стиль викладу має свої специфічні особливості. Його ознаками є точність, абстрактність, логічність.

Точність – це термінологічність словникового складу наукового стилю, спеціальна, термінологічна лексика.

Абстрактність виражається у використанні форми від третьої особи: «Тези С. Юшкова викликають певний інтерес...», або «Багато вчених вважають...», або «Провідні українські педагоги визначають адаптацію як ...» і т.ін. При описі власних дій або висновків, студент повинен вживати форму від першої особи в множині: «Ми зупинилися на даному питанні...», «Зупинимось докладно на...», «Ми вважаємо, що автор ...» або «На наш погляд...», «На нашу думку...», «Як показують наші дослідження...».

Логічність і доказовість наукового тексту знаходять своє відбиття в його композиції. Пасивні обороти мовлення («піддається аналізу...», «зроблено відповідно до класифікації»), безособові речення («Цікаво помітити, що такі висновки не відповідають...», «Може здатися, що визначення права...», «Загальновідомо, що ...»), уживання вступних слів (по-перше, нарешті, звичайно, так званий, безсумнівно, відповідно до визначення) – все це слугує підкреслено логічному порядку викладу автором роботи своїх думок.

На допомогу студентам пропонуємо деякі мовленнєві моделі, які можна використати при характеристиці як сутності та генезису педагогічної проблеми, так і для викладу власних думок (табл. 2).

Таблиця 2 – Мовленнєві моделі, які використовуються в процесі теоретичного аналізу наукових джерел

Аспект аналізу	Можливі мовленнєві моделі
Вказівка на основні проблеми й питання, досліджувані автором (авторами)	<ul style="list-style-type: none"> - розглядає питання (чого?) пов'язані (з чим?) - аналізує проблеми (чого?) - розкриває своє розуміння (чого?) - викладає основні положення (чого?) - говорить (про що?)
Вказівка на проблеми, що на думку автора (авторів) заслуговують особливої уваги	<ul style="list-style-type: none"> - підкреслює важливість (чого?) - відзначає, що.... - указує (на що?) - приділяє особливу увагу (чому?) - концентрує особливу увагу (на чому?) - загострює увагу (на чому?)
Перерахування питань, які водночас розглядаються автором (авторами)	<ul style="list-style-type: none"> - стосується (чого?) - зачіпає (що?) - згадує (про що?) - зауважує (що?)
Виклад системи авторської аргументації	<ul style="list-style-type: none"> - протиставляє (що, чому?) - зіставляє (що і з чим?) - аргументує свою думку (чим?) - наводить приклади, які свідчать (про що?) - ілюструє свої висновки (чим?) - підтверджує (що? чим?) - спирається на класифікацію, дану (ким?) - посиляється на дані статті (кого?)
У прикінцевій частині роботи можна використати наступні мовленнєві звороти	<ul style="list-style-type: none"> - робить висновок про те, що... - дійшов висновку, що.. - підсумовує, робить підсумки - підкреслює важливість ... - у висновку стверджує, що...
У цілому, для оцінки праць учених, що використовуються в дослідженні, можна запропонувати ще низку зворотів:	<ul style="list-style-type: none"> - справедливо відзначає - необґрунтовано стверджує - глибоко аналізує - аргументовано обґрунтовує - чітко визначає - детально аналізує - спрощено розглядає

Продовження таблиці 2

	<ul style="list-style-type: none"> - вдало розв'язує питання про... - обґрунтовано спростовує тезу про те, що ...
<p>При оцінці матеріалу можна використати такі звороти:</p> <p>позитивна оцінка:</p> <p>безумовним очевидним головним</p>	<ul style="list-style-type: none"> - некритично ставиться до ... - звертання до цієї проблеми представляється актуальним - у роботі переконливо доводиться, що ... - думка (про що?) формулюється автором чітко, ясно ... - автор правий, стверджуючи, що ... - висновки автора достовірні й переконливі, вони базуються на аналізі фактичного матеріалу - перевагою роботи є актуальність порушених у ній проблем
робота цінна тим, що в ній	<ul style="list-style-type: none"> - дається ґрунтовний аналіз сучасного стану ... - представлено різні погляди з питання ... - по-новому осмислюється теорія ...
робота відрізняється	<ul style="list-style-type: none"> - високою інформативністю - багатим фактичним матеріалом - нестандартним підходом до аналізу порушених проблем
Негативна оцінка:	<ul style="list-style-type: none"> - сумнів викликає доцільність такого підходу - до недоліків роботи варто віднести зайву категоричність висновків автора - залишилися невисвітленими деякі питання, що мають безпосереднє відношення до даної проблематики - говорячи про ці складні проблеми, автор припускається неточності ...
Неоднозначна оцінка:	<ul style="list-style-type: none"> - необхідно відзначити ряд суперечливих моментів... - автор вважає, що ... і тут з ним можна не погодитися - автор досить повно аналізує сучасний стан проблеми, разом з тим, на нашу думку, цей аналіз міг би бути поглиблений і розширений

3.3. ДРУГИЙ РОЗДІЛ кваліфікаційної роботи, як правило, висвітлює проведення дослідником *педагогічного експерименту* .

Педагогічний експеримент у поєднанні з іншими теоретичними та

емпіричними методами дослідження збагачує автора наукової роботи змістовним фактичним матеріалом.

Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формувальний і контрольний етапи.

✍ Приклад висвітлення в роботі результатів проведення всіх трьох етапів педагогічного експерименту:

Розділ 2 Педагогічні умови формування мовленнєво-рухових навичок у дітей із дизартрією

2.1 Визначення рівнів сформованості мовленнєво-рухових навичок у дітей з дизартрією

2.2 Обґрунтування педагогічних умов формування мовленнєво-рухових навичок у дітей з дизартрією

2.3 Результати дослідно-експериментальної роботи з формування мовленнєво-рухових навичок у дітей з дизартрією

3.3.1. Констатувальний етап експерименту проводиться на початку дослідження та має своїм завданням вивчити стан певного явища на практиці.

Основний зміст констатувального етапу експерименту в педагогічних дослідженнях має відображати:

- методика наукового дослідження;
- аналіз отриманих результатів на констатувальному етапі експерименту.

Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів слід розглядати як найсуттєвішу умову отримання нових знань. Розкриття методики дослідження передбачає обґрунтування:

- критеріїв, показників та параметрів досліджуваного явища (якщо вони не були виділені в теоретичній частині роботи);
- методів та процедури проведення дослідження;
- доцільності використання конкретних методик.

Якщо дослідник використовує стандартизовані, поширені методики, то можна обмежитися посиланням на їх автора та джерело, а якщо вони розроблені самостійно, то доцільно їх навести повністю й пояснити логіку їх складання.

Вивчення стану досліджуваного явища в педагогічній практиці відбувається поетапно, на кожному з яких застосовуються найдоцільніші методи відповідно до конкретного завдання:

1) на першому етапі збору фактичного матеріалу та його первинній систематизації використовують методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, тестування, експертна оцінка, лабораторний експеримент тощо.

2) на другому – методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

3.3.2. Формувальний етап експерименту відіграє основну роль у педагогічному дослідженні. Він організовується на основі попереднього вивчення стану проблеми та аналізу результатів констатувального етапу експерименту. У процесі формувального етапу експерименту дослідник проводить корегування висунутої гіпотези та організує перевірку її, вводячи нові умови та вивчаючи вплив цих умов на підвищення ефективності навчання, виховання, розвитку, соціалізації тощо.

Для забезпечення цілісності, комплексності викладення результатів проведеного формувального етапу експерименту дослідник повинен спиратися на загальнонаукові принципи дослідження, дотримуватися системно-діяльнісного підходу до опису педагогічних явищ, тобто дослідженню комплексної взаємодії суттєвих компонентів:

- потреба, мотиви, мета та завдання діяльності;
- суб'єкт та об'єкт діяльності;
- зміст діяльності;

- процеси (технологія, форми, методи, прийоми);
- умови (психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, соціально-педагогічні);
- результат.

3.3.3. Контрольний етап експерименту передбачає якісний і кількісний аналіз результатів експерименту: обробку даних контрольних зрізів, результатів тестування, анкетування відповідно до програми експерименту, співвіднесення результатів з поставленими цілями, виявлення суперечностей, коректування гіпотези відповідно до результатів, формулювання висновків та рекомендацій.

Як правило, контрольний етап експерименту проводиться на основі методики дослідження, яка використовувалася на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Отримані результати формувального етапу експерименту порівнюються з даними констатувального етапу експерименту. Це порівняння може відбуватися як стосовно самої експериментальної групи (вибірки), так і стосовно контрольної групи, яка не брала участі в експерименті.

Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями, виявлення протиріч виступають основою для подальшого формулювання висновків та рекомендацій.

3.4. ВИСНОВКИ кваліфікаційної роботи – це заключна частина, яка вміщує в концентрованому вигляді основні результати дослідження, висновки з усіх поставлених завдань, які виконувались автором у процесі написання роботи.

Найважливішою частиною висновків наукової роботи є ті поради й методичні рекомендації, які пропонуються автором для вдосконалення педагогічної діяльності, навчально-виховної роботи тощо.

3.5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. Бібліографічний апарат у кваліфікаційній роботі – ключ до використання автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику та культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою з досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарата, який містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Такий список – одна із суттєвих частин роботи, що віддзеркалює самостійну творчу працю її автора та демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Відомості про джерела, включені до списку, треба подавати відповідно до вимог Державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

3.6. ДОДАТКИ. У разі потреби для повноти сприйняття роботи до додатків можна включити допоміжний матеріал: проміжні математичні дослідження, формули та розрахунки; інструкції та методики; ілюстрації допоміжного характеру.

4 ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Загальні положення. Оформлення кваліфікаційної роботи є важливим елементом її виконання й одним із багатьох чинників, які враховуються при оцінюванні роботи. Перш за все звертається увага на змістовну сторону викладу матеріалу (логічність і послідовність, повноту й репрезентативність, тобто, широту використання наукових джерел, загальну грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам), на текст роботи, список літератури й додатки, а також на зовнішнє оформлення роботи.

Чинні нормативні документи встановлюють загальні принципи щодо оформлення таких робіт.

Кваліфікаційну роботу рекомендується виконувати спочатку в чорновому варіанті (перший варіант). Це дозволяє вносити до тексту необхідні зміни й доповнення як з ініціативи самого автора, так і в зв'язку із зауваженнями керівника.

Перший варіант кваліфікаційної роботи може не претендувати на бездоганне зовнішнє оформлення, проте й при його написанні необхідно виконувати загальні вимоги, які полегшать наступне кінцеве оформлення.

До таких вимог, головним чином, відносять: написання першого варіанту кваліфікаційної роботи на окремих аркушах паперу, з однієї сторони, з полями (приблизно шириною 3-4 см), чорнилом, чітко й розбірливо.

Недотримання такої вимоги ускладнює можливість внесення автором необхідних доповнень до тексту, які можуть виконуватись на полях або на зворотній стороні аркуша. Тут також можуть бути зроблені зауваження або пропозиції керівником роботи. Писати перший варіант пропонується відповідно до плану, не відкладаючи оформлення чорнового варіанту на останні дні встановленого терміну її здачі. При цьому слід кожен розділ роботи виконувати повністю, прагнути до його завершеності, формулюючи висновки й роблячи наступний перехід до нового розділу. За іншого способу підготовки першого варіанту кваліфікаційної роботи, автор розпочинає оформлення лише тоді, коли

буде зібраний практично увесь необхідний матеріал.

Оскільки кваліфікаційна робота, як правило, значна за обсягом, то практикується розподіл усього матеріалу на змістовні частини, які відокремлюються заголовками. Найбільш поширеним є поділ роботи на розділи та підрозділи (параграфи).

До формулювань заголовків (назв) розділів і параграфів кваліфікаційної роботи висуваються такі основні вимоги: стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень, з перевагою простих поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

У кваліфікаційній роботі виділяють такі структурні елементи:

Титульний аркуш

Завдання для виконання роботи

Реферат

Summary (анотація кваліфікаційної роботи)

Зміст роботи

Перелік умовних позначень (за необхідності)

Вступ

Основний зміст роботи, який має два або три розділи

Висновки або прикінцева частина

Список використаних джерел

Додатки (за необхідності)

На **титульному аркуші** вказується: міністерство; назва закладу вищої освіти, кафедра, де виконувалась кваліфікаційна робота; повна назва теми роботи; шифр групи, шифр та назва спеціальності, прізвище ім'я, по батькові студента; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали наукового керівника; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали рецензента; рік і місце виконання роботи (додаток Б).

Завдання на кваліфікаційну роботу містить інформацію про мету та

вихідні дані для проведення дослідження, інформацію щодо структури кваліфікаційної роботи, етапи наукового дослідження та календарний план їх виконання.

Завдання на кваліфікаційну роботу оформлюється на двох сторінках одного аркуша формату А4, розміщується після титульного аркуша, фіксується підписами завідувача кафедри, наукового керівника та студента.

Тему кваліфікаційної роботи треба вписувати строго відповідно до наказу та зазначити номер та дату наказу на затвердження теми. У розрахунково-пояснювальній записці вказують завдання дослідження.

Завдання на кваліфікаційну роботу оформлюється за зразком письмово власноруч (додаток В, Г).

Реферат – це презентація всього наукового дослідження, він включає дані про загальну кількість сторінок роботи, ілюстрації (таблиці, схеми, діаграми, графіки тощо), кількість використаних джерел у списку літератури; об'єкт, предмет дослідження, мету, методи, теоретичне та практичне значення та галузь використання роботи; ключові слова – професійна термінологія, що вживається у дослідженні. Перелік ключових слів складає від 5 до 15 слів або словосполучень у називному відмінку, записаних великими літерами з абзацу (додаток Д). Реферат рекомендовано подавати на одній сторінці формату А4.

Summary (анотація кваліфікаційної роботи) – це короткий виклад теми дослідження, опис основної проблеми, а також вказівка на те, на що спрямовано ваше дослідження. Тобто, це одна із частин кваліфікаційної роботи, що пишеться англійською мовою, якщо кваліфікаційна робота виконана українською мовою, чи українською, якщо дослідження написано іноземною мовою для короткого ознайомлення з науковим дослідженням. Оскільки це стислий опис наукової роботи, в анотації кваліфікаційної роботи використання цитат, скорочень та аббревіацій є неприпустимим.

Анотація, як і реферат, є тими частинами кваліфікаційної роботи, які пишуться виключно після закінчення її написання, оскільки вони містять не лише загальні відомості про роботу, але й практичні результати, що неможливо

передбачити заздалегідь.

В анотації англійською мовою (summary) спочатку подають короткий бібліографічний опис (прізвище автора; назва; місто, де відбувається захист; кількість сторінок). Перший абзац описує структуру роботи, тобто її складники (вступ, кількість розділів, висновки, список використаних джерел), потім – короткий текст про актуальність (topicality), мету (aim), завдання (tasks/objectives), об'єкт (object), предмет (subject), методи (methods) і результати (results) дослідження, наприкінці – ключові слова (key words).

Обсяг анотації складає 2500-3000 знаків (без пробілів), що становить близько 450-500 слів. Ключові слова (або словосполучення) мають бути змістовними і вживатися виключно за темою кваліфікаційної роботи. Їхня кількість зазвичай обмежується – від п'яти до семи слів/словосполучень. Приклад Summary подано у додатка Е.

Зміст розташовують безпосередньо після титульної сторінки, починаючи з нової сторінки. До змісту включають: перелік умовних позначень (за необхідності); вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; додатки. Вказують номери сторінок початку структурних елементів роботи (додаток Ж).

За необхідності всі прийняті в тексті роботи малопоширені умовні позначення, скорочення й терміни пояснюють у **переліку умовних позначень**, який вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Незалежно від цього за першої появи цих елементів у тексті роботи наводять їх розшифровку. Перелік повинен розташовуватись стовпцем. Ліворуч в алфавітному порядку наводять умовні позначення, скорочення й терміни, праворуч – їх детальну розшифровку.

До **основного змісту** кваліфікаційної роботи, крім текстової частини, входить різноманітний графічний та ілюстративний матеріал, який готується й оформлюється одночасно зі складанням чернетки. Щоб не перевантажувати надмірно описову частину, рекомендується частину такого матеріалу виносити

в додатки.

Таблиці, малюнки, схеми, графіки, креслення, фотографії та інші ілюстративні матеріали як у тексті роботи, так і в додатках повинні виконуватися на стандартних аркушах (А3; А4) або наклеюватись на стандартні білі аркуші.

Висновки і практичні рекомендації мають бути всебічно обґрунтовані в тексті роботи (у розділах чи прикінцевій частині). Вони повинні коротко, але ґрунтовно резюмувати проведене дослідження. Основна вимога до прикінцевої частини – не повторювати зміст вступу, основної частини роботи та висновків, зроблених у розділах.

У **додатках** вміщують матеріал, який є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу через його великий обсяг, специфіку викладання або форму подання. У додатки можуть бути включені додаткові ілюстрації, таблиці, оригінали фотографій, опис програм, розроблених у процесі виконання роботи та ін.

Знаки §, №, % і т.ін. використовуються лише при цифрових або літерних позначеннях; у всіх інших випадках слід писати слова: параграф, номер, відсоток. Нумерація формул і посилання на них робиться так само, як на рисунки й таблиці.

Як було зазначено, високі вимоги ставляться не тільки до змісту та результатів кваліфікаційної роботи, а й до її зовнішнього оформлення.

Під час підготовки чернетки слід звернути увагу на обробку кожного речення, на вибір необхідних формулювань, які б найбільш просто та чітко, коротко й доступно виражали зміст викладених питань. Не варто вживати тільки складні синтаксичні конструкції, а також надмірно короткі, лаконічні фрази, слабко пов'язані між собою логічно, з наявним подвійним тлумаченням і та ін.

У кваліфікаційній роботі не рекомендується вживати слова та вирази-штампи типу «на всі сто відсотків», «на цей час» і т. ін.; слід уникати частих

повторень слів чи словосполучень. Разом із тим необхідно прагнути дотримуватись прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень і символів. У тексті допускаються загальноприйняті скорочення (с. – сторінка, ст. – стаття, і т.ін. – і таке інше, і т.д. – і так далі, та ін. – та інші).

У кваліфікаційній роботі не рекомендується вести виклад від першої особи однини: «Я спостерігав», «Я вважаю», «Мені здається», «На мою думку» і т. ін. Допускаються звороти зі збереженням першої особи множини: «Ми отримуємо», «Ми спостерігаємо», «Ми маємо» тощо або в яких виключається займенник «ми», тобто вживаються означено-особові речення: «спостерігаємо», «встановлюємо», «маємо на увазі» та ін.

В окремих випадках можна використовувати вирази «на наш погляд», «на нашу думку», або «на думку автора кваліфікаційної роботи», або «вивчення передового педагогічного досвіду свідчить про те, що...», або «на основі зробленого аналізу можна стверджувати...», або «проведені досліді підтвердили...» чи «... дають підстави вважати, робити висновки...» та ін.

При згадуванні в тексті прізвищ (вчених-дослідників, науковців) їх ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем (В. Сухомлинський, а не Сухомлинський В., як заведено в списках літератури) і вживають лише ініціал імені (І. Зверева, а не І. Д. Зверева). При перерахуванні декількох авторів в одному реченні їх прізвища розташовують в алфавітному порядку. У тексті роботи не допускається написання ініціалу імені та прізвища в різних рядках. Задля запобігання автоматичного написання / перенесення ініціала імені в одному рядку, а прізвища – у наступному, потрібно використовувати нерозривний пробіл (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Виконану в чорновому варіанті кваліфікаційну роботу студент дає на перегляд керівникові. З урахуванням зроблених ним зауважень автор вносить до неї необхідні зміни та доповнення.

Після остаточного погодження з керівником чернетки, можна оформляти кінцевий варіант.

4.2. Правила оформлення кваліфікаційної роботи

Оптимальний обсяг кваліфікаційної роботи без додатків і списку літератури – 70-90 сторінок.

Робота виконується в одному примірнику.

👉 Увага! До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів кваліфікаційної роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Послідовність аркушів при брошуруванні:

- титульна сторінка – включається в нумерацію сторінок як перша сторінка, номер не вказується;

- завдання на роботу – один аркуш, заповнений з двох сторін, враховують як другу-третю сторінки, номери сторінок не вказуються;

- реферат – включається в нумерацію як четверта сторінка, номер не вказується;

- summary – включається в нумерацію як п'ята-шоста сторінки, номери сторінок не вказуються;

- зміст – включається в нумерацію як сьома сторінка, номер не вказується.

У зміст включаються всі подальші структурні елементи роботи, починаючи зі «Вступу» («Вступ» – перший аркуш, на якому вказується номер сторінки);

- основна частина роботи – з подальшою нумерацією всіх сторінок, включаючи, за наявності, додатки.

Роботу оформлюють на аркушах формату А4 (210x297мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297x420мм).

Роботу виконують за допомогою комп'ютера та принтера на одному боці аркуша білого паперу за умови рівномірного заповнення сторінки.

Роботу виконують у текстовому редакторі WORD, гарнітура шрифту – Times New Roman, чорного кольору, прямого накреслення, розмір шрифту – 14, міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ повинен бути однаковим

впродовж усього тексту і дорівнювати п'яти знакам (відступ абзацу – 1,25 см).

Під час оформлювання роботи треба дотримуватися рівномірної насиченості, контрастності й чіткості зображення. Усі лінії, літери, цифри та знаки мають бути чіткі й не розпливатися в усій роботі.

Сторінки роботи повинні мати поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, нижнє, верхнє – 20 мм.

Під час оформлення тексту роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості тексту. Текст набирається без ущільнення та перенесення, на всю ширину сторінки. Слід прибрати функцію «заборона висячих рядків» (Меню ⇨ Абзац ⇨ Положення на сторінці ⇨ Заборона висячих рядків ⇨ зняти позначку ✓).

У тексті необхідно використовувати лапки такого зразка « », апостроф такого ('), а також розрізняти символи дефіса (-) та тире (–). Використовуючи знаки §, № слід застосовувати нерозривний пробіл між цими знаками та цифрами (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл). Між знаком % та відповідним цифровим позначенням пробіл робити непотрібно (5%). В таблиці 3 подано типові помилки набору.

Таблиця 3 – Типові помилки набору

Назва символу	Символ	Клавіатурний еквівалент	Приклади використання
Нерозривний пробіл		<Ctrl>+<Shift> >+ <пробіл>	Ініціали та скорочення відокремлюються нерозривним пробілом. Правильно: «у творах В. Сухомлинського», «м. Київ» Неправильно: «у творах В. О. Сухомлинського », « м.Київ »
Нерозривний пробіл		<Ctrl>+<Shift> >+ <пробіл>	Використовується у таких випадках: Київ : Академвидав, 2017. № 53 с. 45 § 2.1.
Пробіл			<u>Ставиться:</u> після коми, крапки, перед першою дужкою, що відкривається

Продовження таблиці 3

Пробіл			<p><u>Не ставиться:</u> перед комою, крапкою, знаком відсотків, після дужки, що відкривається та перед дужкою, що закривається</p> <p>Правильно: «... учнів. Сьогодні ...», «правильне, виразне», «5% школярів», «... педагогів [3, с. 35].», «способів (видів) діяльності».</p> <p>Неправильно: «... учнів .Сьогодні ...», «правильне , виразне», 5 %, «... педагогів[4, с. 41]», «способів (видів) діяльності».</p>
Апостроф	,	<Ctrl>+<'>+<'> >	<p>Правильно: «сім'я»</p> <p>Неправильно: «сім'я», «сім"я», «сім”я»</p>
Дефіс	-	<Ctrl>+<Shift> >+<->	<p>Правильно: «психолого-педагогічна», «коли-небудь», «поперше»</p> <p>Неправильно: «психолого – педагогічна», «коли–небудь», «по - перше».</p>
Тире	–	<Alt>+<Ctrl>+ <Num->	<p>Тире відокремлюється з обох боків пробілами та є більшим за довжиною від дефіса. Використовується для логічного поділу речення та опису діапазонів:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Педагогіка – це ✓ Київ – Одеса
Лапки (ялінка)	« »	<Shift>+<">	<p>Використовуються як <u>основний тип лапок</u>.</p> <p>Правильно: «інноваційні технології»</p> <p>Неправильно: “інноваційні технології”</p>
Верхні лапки	“ ”	<Ctrl>+<'>+ <Shift>+<'>	<p>Використовуються у тексті англійською мовою:</p> <p>The part 1 ”Theoretical backgrounds of juvenile vandalism prevention”</p>

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою з наступним вписуванням на цьому місці правок рукописним або машинним способом між рядками чи на

рисунках чорнилом, тушшю чи пастою. Виправлення повинно бути такого ж кольору і щільності, як і основний текст.

Текст основної частини кваліфікаційної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту.

 Увага! Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки.

Структурні елементи «ЗАВДАННЯ», «РЕФЕРАТ», «SUMMARY», «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «РЕКОМЕНДАЦІЇ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» не нумерують, а їх назви є заголовками структурних елементів.

Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Заголовки розділів слід розташовувати симетрично середини сторінки без абзацного відступу та друкувати великими літерами без крапок у кінці, не підкреслюючи.

Заголовки підрозділів слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, без крапки в кінці (додаток І).

Заголовки структурних елементів, розділів, підрозділів слід виконувати **напівжирним** шрифтом. За бажанням назви додатків, таблиць та рисунків також можна виконувати напівжирним шрифтом, але при цьому дотримуватися єдиного стилю по всьому тексту роботи.

Якщо заголовок складається із двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку розділу, підрозділу не допускається.

Відстань між заголовком розділу та подальшим текстом чи заголовком підрозділу (параграфу) має бути два рядки.

Відстань між заголовком підрозділу (параграфу) та попереднім текстом – два рядки, між заголовком підрозділу (параграфом) та подальшим текстом –

один рядок.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Нумерація сторінок. Сторінки слід нумерувати арабськими цифрами без знаку №, додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту. Номер сторінки проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Титульний аркуш і зміст роботи включають до загальної нумерації сторінок, але номери сторінок на них не проставляють.

 Зверніть увагу, що при нумерації сторінок використовують гарнітуру шрифту Times New Roman, розмір шрифту 12, без міжрядкового відступу в межах колонтитула. Номер сторінок починають проставляти зі «ВСТУПУ».

Нумерація розділів, підрозділів. Розділи нумерують арабськими цифрами без знаку №. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ» (напр., РОЗДІЛ 1), після номера крапку не ставлять, потім із нового рядка друкують заголовок розділу, наприклад:

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ДИСЛАЛІЄЮ

Підрозділи (параграфи) нумеруються арабськими цифрами. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу крапку не ставлять, наприклад:

1.1 Генезис проблеми формування фонетико-фонематичного компонента мовлення

 Приклад оформлення основної частини кваліфікаційної роботи дивіться у додатку И.

Рисунки. Усі графічні матеріали (рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки тощо) повинні подаватися у чорно-білому зображенні. Їх слід розміщувати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше або на наступній сторінці. На всі рисунки мають бути посилання в роботі, наприклад: (рис. 2.3).

Рисунки можуть мати назву, яку розміщують під зображенням. За необхідності під рисунком безпосередньо після графічного матеріалу розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст).

Усі графічні матеріали повинні мати однаковий підпис «Рисунок», який разом із назвою рисунка розміщують після пояснювальних даних симетрично середини рядка (додаток К).

Рисунки слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком рисунків, наведених у додатках.

Номер рисунка складається з номера розділу та порядкового номера рисунка, відокремлених крапкою, наприклад, «Рисунок 1.3 – Діаграма з результатами дослідження» – третій рисунок першого розділу (додаток К). Після номера рисунка крапку не ставлять. Номер рисунка та його назва відокремлюються тире.

Якщо рисунок не вміщується на одній сторінці, можна переносити його на інші сторінки, вміщуючи назву рисунку на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці та під ними позначають: Рисунок ____, аркуш ____

Таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляють у вигляді таблиць відповідно до зразка (додаток Л).

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше або на наступній сторінці таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. На всі таблиці мають бути посилання в роботі, яке слід писати в дужках, наприклад, (табл. 2.1).

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового

номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 3.1 – перша таблиця третього розділу. Після номеру таблиці крапку не ставлять.

Таблиці кожного додатка нумерують окремо. Номер таблиці додатка складається з позначення додатка та порядкового номера таблиці в додатку, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця В.1 – перша таблиця додатка В. Після номеру таблиці крапку не ставлять.

Якщо в тексті роботи подано лише одну таблицю, її нумерують.

Кожна таблиця повинна мати назву. Назва таблиці має відображати її зміст, бути конкретною та стислою. Назву таблиці друкують з великої літери, не підкреслюючи, без крапки в кінці та вміщують над таблицею з абзацного відступу.

Таблиця 3.1 – Назва таблиці

Головка						Заголовки граф Підзаголовки граф
Рядки						
	Боковик (заголовки рядків)		Графи (колонки)			

Заголовкова частина кожної таблиці складається з назв граф (колонок), які визначають їх зміст. Заголовки (назви) граф повинні бути короткими.

Якщо рядки таблиці або графи виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під іншою, або поруч, або слід перенести таблицю на іншу сторінку, повторюючи в кожній частині таблиці її головку та боковик.

При поділі таблиці на частини допускається її головку або боковик замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці.

Слово «Таблиця» подають лише один раз над першою частиною таблиці. Над іншими частинами таблиці на подальших сторінках з абзацного відступу пишуть «Продовження таблиці» із зазначенням номера таблиці, без повторення

її назви, наприклад, «Продовження таблиці 2.2»

Заголовки граф таблиці починають із великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки та підзаголовки граф вказують в однині.

Записи цифр у таблицях проводяться з дотриманням таких правил:

- у кожній із граф розряди чисел повинні знаходитися один під одним (одинці під одиницями, десятки під десятками, сотні під сотнями);

- частини цілого повинні виражатись у десяткових дробах;

- в одній і тій же графі всі числові величини повинні мати однакову кількість десяткових знаків;

- при відсутності значущих цифр ставляться нулі, наприклад: «5,0», «3,70»; заміна повторюваних цифр або знаків лапками або іншими символами не допускається; якщо в таблиці відсутні цифрові чи інші дані, то в графі ставиться прочерк;

- якщо таблиця містить багато інформації, допускається зміна розміру шрифту до 12 пт та інтервал 1,0.

Переліки, за потреби, можуть бути наведені всередині пунктів або підпунктів. Перед переліками ставлять двокрапку. Перед кожною позицією переліку слід ставити малу літеру української абетки з дужкою, або арабську цифру з крапкою, або арабську цифру з дужкою, або, не нумеруючи – риску (-) (перший рівень деталізації). Для подальшої деталізації переліку слід використовувати арабські цифри з дужкою, або, не нумеруючи – риску (другий рівень деталізації).

Переліки першого рівня деталізації друкують з абзацного відступу, другого рівня – з абзацного відступу відносно місця розташування переліків першого рівня.

У разі розвиненої та складної ієрархії переліків дозволено користуватися можливостями текстових редакторів автоматичного створення нумерації

переліків (наприклад, цифра – літера – тире).

✍ Приклад 1:

1) текст;

2) текст:

- текст;

- текст;

3) текст.

✍ Приклад 2:

а) текст;

б) текст:

1) текст;

2) текст:

- текст;

- текст;

в) текст.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

При написанні кваліфікаційної роботи студенти повинні надавати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в роботі, або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо цього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

👉 Подання в тексті роботи цитат, ідей чи думок інших авторів як своїх називається плагіатом. Тому, використовуючи те чи інше джерело для запозичення ідей чи цитат, на нього обов'язково потрібно посилатися. До того ж посилання оформлюються не тільки на тексти, але й на ілюстративні матеріали (фотографії, рисунки, карти, таблиці), статистичні дані тощо. Посилання мають бути лише на достовірні джерела.

Посилатися слід на останні видання публікацій (до 10 років від дати видання). На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали із монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрації, таблиць, формул із джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на літературні джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань (списком використаних джерел), виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у роботах [1-5] ...», «...у роботах [15; 32; 47]...» або цитата в тексті: «Соціальна психологія – галузь психології, що розглядає закономірності взаємодії особистості й соціуму, формування та розвиток груп [5, с. 25]», де перша цифра – номер джерела за переліком посилань, друга – номер сторінки джерела, на якій знаходиться цитата. Між скороченим позначенням слова «сторінка» (с.) та номером сторінки, слід використовувати нерозривний пробіл (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл). Крапка ставиться після дужки.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається й закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту та позначається трьома крапками (...). Вони ставляться в будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути максимально точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) коли автор/-ка кваліфікаційної роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора курсової, кваліфікаційної роботи, а весь текст застереження вміщується в круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – М. Х.), (підкреслено мною. – М. Х.), (розбивка моя. – М. Х.);

е) цитати слід подавати лише з першоджерел, а не з праць інших авторів. Лише в тих випадках, коли першоджерело є недоступним, можна скористатися цитатою, опублікованою в іншому виданні. У такому випадку перед бібліографічним джерелом вказують: «цитується за: ...» або «цит. за ...»;

є) цитування має бути обґрунтовано виваженим і достатнім, надмірне цитування створює враження компілятивності, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Також можна посилатися на структурні елементи самої кваліфікаційної роботи. В разі такого посилання зазначають відповідно номери розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, додатків. Посилаючись, треба використовувати такі вирази: «у розділі 1», «див. 2.1», «відповідно до 1.2», «(рисунок 1.3)», «згідно з рис. 2.3», «(див. рис. 2.3)», «відповідно до таблиці 2.2», «(див. табл. 1.3)» «(додаток Г)» тощо.

Оформлення списку використаних джерел. Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел.

Перелік джерел («СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»), які використовуються в роботі наводять після висновків, починаючи з нової сторінки.

Джерела можна розміщувати в один із таких способів: у порядку появи

посилань у тексті (найбільш зручний для користування), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків (найбільш поширений), у хронологічному порядку. Порядкові номери описів у переліку є номерами посилань у тексті. Всі джерела вказуються тією мовою, якою вони видані.

Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог міжнародних і Державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць.

Бібліографічний опис джерел у списку складається відповідно до чинних Державних стандартів із бібліотечної та видавничої справи:

- ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.

- ДСТУ 4861:2007 Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ, ISO 7275:1985, NEQ).

- ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ).

- ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT).

- ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи.. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80–2000, IDT).

- ДСТУ 6095:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88–2003, MOD).

- ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11–2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD).

 Дотримання вимог чинних стандартів є обов'язковим!

Загальним принципом створення бібліографічного опису джерела інформації є надання всієї необхідної інформації в такому порядку:

- автор(и);
- назва роботи;
- інформація про публікацію (наприклад, журнал) або основний елемент (наприклад, книга), частиною якого є робота (якщо це можливо);
- інформація про видання: місто, видавництво, номер журналу, том тощо;
- фізичні характеристики: кількість сторінок, URL-адреса тощо.

Посилання на електронні ресурси, інтернет-ресурси оформлюються за тим же принципами, що й посилання на друковані матеріали. Зазначення лише інтернет-адреси використаних джерел або посилання на сайт взагалі (напр., Міністерство освіти і науки) є недостатнім, тобто необхідно вказати конкретний матеріал, а не адресу сайту загалом. Фактично інтернет-адреси є вихідними реквізитами публікацій.

У бібліографічному описі інтернет-ресурсів мають бути максимально віддзеркалені усі складники бібліографічного опису джерела (автор(и), назва публікації, назва та номер журналу, видавництво, рік) і в кінці у вихідних даних має бути зазначено електронну адресу (так званий URL) і дату звертання до сайту. Наприклад, наукові статті, навіть якщо вони доступні в інтернеті, краще описувати як журнальні публікації. Їх опис може супроводжуватися додатковою URL-адресою. Описи джерел мають бути сформовані мовою оригіналу, тому не потрібно перекладати чи транслітерувати назви, прізвища авторів тощо.

Електронні ресурси у переліку використаних джерел подаються у загальному алфавітному порядку із загальною наскрізною нумерацією як і інші джерела.

Компоненти бібліографічного опису різні для різних типів видань.

☝ *Увага!* Приклади оформлення бібліографічного опису різних джерел (книги, розділи книг, статті наукових журналів, автореферати дисертацій та дисертації, словники, вебресурси, законодавчі документи та ін.) наведено у

додатках И, М.

Додатки слід оформлювати як продовження роботи на наступних сторінках, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них у тексті роботи, наприклад, (додаток А).

Додатки оформлюються як структурний розділ кваліфікаційної роботи з наступної сторінки після списку використаних джерел. Угорі симетрично середині сторінки має бути надруковано великим літерами слово **ДОДАТКИ**. Потім через 2 рядки малими літерами з першої великої повинно бути надруковано слово «Додаток » і велика літера, яка позначає додаток. Додаток повинен мати заголовок, надрукований через рядок після слова «Додаток » малими літерами з першої великої, не підкреслюючи, без крапки вкінці симетрично тексту сторінки. Відстань між заголовком додатка й подальшим текстом складає 1 рядок.

Кожний наступний додаток повинен починатися з нової сторінки.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад, «**Додаток Б**» і т.д.

Додатки повинні мати спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок.

За необхідності текст додатків може поділятися на розділи, підрозділи, пункти та підпункти, які слід нумерувати в межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) та крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А.

Ілюстрації, таблиці, формули, що є в тексті додатка, слід нумерувати в межах кожного додатка, наприклад, рисунок Д.3 – третій рисунок додатка Д; таблиця А.2 – друга таблиця додатка А; формула (Б.1) – перша формула додатка Б.

Якщо в роботі як додаток використовується документ, що має самостійне значення й оформлюється згідно з вимогами до документа даного виду, його копію вміщують у роботі без змін в оригіналі. Перед копією документа вміщують аркуш, на якому посередині друкують слово «**ДОДАТОК** » і його

назву (за наявності), праворуч у верхньому куті аркуша проставляють порядковий номер сторінки. Сторінки копії документа нумерують, продовжуючи наскрізну нумерацію сторінок роботи (не займаючи власної нумерації сторінок документа).

5. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

5.1. Порядок підготовки до захисту. До захисту допускаються кваліфікаційні роботи, виконані з дотриманням нормативних вимог, що підтверджено підписами керівника та студента/-ки, відгуком керівника і протоколом засідання кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти щодо попереднього розгляду кваліфікаційних робіт (попередній захист або передзахист). Метою попереднього захисту кваліфікаційної роботи здобувача є виявлення членами комісії рівня готовності роботи та ступеня її відповідності встановленим вимогам.

Після закінчення попереднього захисту проводиться підсумкове засідання кафедри, на якому оцінюється стан підготовки кваліфікаційної роботи кожного здобувача освіти та визначається проходження процедури захисту кваліфікаційних робіт.

Після успішного проходження попереднього захисту, кваліфікаційна робота за відповідним висновком завідувача кафедри допускається до офіційного захисту на засіданні державної екзаменаційної комісії.

Кваліфікаційна робота підлягає обов'язковому нормоконтролю за дотриманням встановлених вимог до оформлення.

Для проходження нормоконтролю здобувач/-ка вищої освіти зобов'язаний/-а за **три тижні до захисту** подати нормоконтролеру роздрукований (але не переплетений) екземпляр повністю завершеної та належним чином оформленої кваліфікаційної роботи.

☝ Нормоконтроль здійснюється при **наявності підпису** здобувача/-ки й підпису наукового керівника на бланку завдання на кваліфікаційну роботу.

Якщо робота оформлена якісно, відповідно до вимог і чинних стандартів, у згаданому бланку нормоконтролер ставить свій підпис, що підтверджує проходження нормоконтролю. Така робота може брошуруватися та оправлятися у обкладинку (тверду або м'яку).

Якщо оформлення кваліфікаційної роботи не відповідає встановленим вимогам, зауваження мають системний характер, нормоконтролер повертає її автору/-ці на доопрацювання із зазначенням виявлених недоліків. Після їх усунення робота підлягає повторному проходженню нормоконтролю.

Після цього, кваліфікаційна робота підлягає перевірці на дотримання вимог академічної доброчесності в системі Unichек на основі укладеного Запорізьким національним університетом договору із компанією «Unichек Україна».

За 10 днів до захисту студент/-ка подає на кафедру для реєстрації:

- зброшурований примірник кваліфікаційної роботи із висновком завідувача кафедри про допуск до захисту;
- електронний варіант кваліфікаційної роботи;
- декларацію академічної доброчесності (додаток Н);
- письмовий відгук наукового керівника;
- письмову рецензію на кваліфікаційну роботу від провідного спеціаліста випускової чи іншої кафедри або практичного працівника закладу, де проводився експеримент.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи пишеться (друкується) в довільній формі. У ньому відзначають: рівень підготовки студента до виконання професійних функцій; ступінь самостійності у виконанні роботи; новизну поставлених питань та оригінальність їх розв'язання; вміння використовувати літературу; ступінь опанування методами дослідження; повноту і якість розробки теми; логічність, послідовність, аргументованість, грамотність викладання матеріалу; відповідність вимогам Державного стандарту; можливість практичного застосування кваліфікаційної роботи або її окремих частин; і висновок про те, в якому ступені вона відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого типу. Науковий керівник рекомендує роботу до захисту.

Рецензія складається (друкується) у довільній формі. Вона може висвітлювати ті ж питання, що й відгук керівника. Особлива увага в ній

повинна бути звернена на: визначення актуальності проблеми для педагогічної практики; методику дослідження; врахування автором вимог нормативних документів; позитивні якості та недоліки; висновки, пропозиції та рекомендації. Рецензент пропонує державній комісії висновок про рекомендацію роботи до захисту.

Завершена кваліфікаційна робота разом з письмовим відгуком керівника і рецензента подається на кафедру.

5.2. Порядок захисту. До Державної екзаменаційної комісії до захисту кваліфікаційної роботи подаються такі *документи*:

- 1) довідка деканату факультету про виконання студентом навчального плану та оцінки з теоретичних дисциплін, практики;
- 2) кваліфікаційна робота в одному примірнику;
- 3) відгук наукового керівника;
- 4) одна рецензія на роботу.

До ДЕК подаються інші матеріали, які характеризують теоретичну та практичну цінність кваліфікаційної роботи (друковані статті з теми дослідження, тези наукових доповідей, акти впровадження результатів роботи в практику та ін.).

Після завершення роботи над рукописом студент готує доповідь на захист перед Державною екзаменаційною комісією.

Доповідь може мати довільну форму, але в ній доцільно висвітлити такі важливі питання роботи:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання та гіпотеза дослідження;
- якими методами здійснювалася реалізація завдань, перевірка гіпотези дослідження;
- що вдалося встановити, виявити, довести відповідно до завдань дослідження;
- елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях;

- з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення, гіпотези не знайшли підтвердження.

Доповідь не повинна перевищувати за часом 10 хвилин. У ній повинні міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента (зразок доповіді подано у додатка П). Для кращого сприймання присутніми матеріалу потрібно підготувати презентацію – електронну або на великих аркушах паперу – основні визначення понять, таблиці, діаграми, графіки, висновки. Доповідь можна читати з написаного тексту, але краще розповідати. Це дасть можливість повніше уявити, наскільки ґрунтовно магістр опанував матеріал наукового дослідження.

Після доповіді члени ДЕК і присутні ставлять питання доповідачу. Запитання можуть бути пов'язані з темою кваліфікаційної роботи, а можуть бути значно ширші від теми роботи, оскільки захист має за мету виявити не лише знання з теми дослідження, але й рівень загальної підготовки випускника з обраної спеціальності.

Після відповіді на всі питання голова ДЕК читає відгук про роботу, а рецензент, призначений кафедрою з-поміж співробітників кафедри або з іншої установи, – рецензію (секретар кафедри за кілька днів до захисту знайомить здобувача освіти з відгуком наукового керівника та рецензією). Після цих офіційних виступів можуть бути ще виступи присутніх.

На всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах під час захисту роботи магістр зобов'язаний дати вичерпні відповіді. Коли рецензент або хтось із присутніх незадоволений відповіддю, він повинен про це сказати, а останній вдруге має пояснити це питання більш ґрунтовно.

Хід захисту фіксується в протоколі ДЕК. Оцінка за 100-бальною шкалою виставляється на закритому засіданні ДЕК і оголошується її головою після захисту для всіх магістрів на відкритому засіданні. Критерії оцінки кваліфікаційної роботи подано у додатка Р.

5.3. Захист кваліфікаційної роботи з використанням технологій дистанційного навчання. У випадках, якщо можливості фізичного відвідування університету здобувачами освіти під час проведення контрольних заходів обмежені або відсутні, а традиційні інструменти атестації здобувачів освіти не можуть бути застосовані з причин непереборної сили (природні катаклізми, заходи карантинного порядку, інші форс-мажорні обставини), захист кваліфікаційних робіт може бути проведений у дистанційному форматі. Процедура і порядок захисту кваліфікаційних робіт регламентується «Положенням про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті».

Для забезпечення якісного проведення захисту у СЕЗН ЗНУ Moodle створено електронну дисципліну з назвою «Кваліфікаційна робота магістра» (сторінка в СЕЗН ЗНУ <https://moodle.znu.edu.ua/enrol/index.php?id=16793>), де за тиждень до початку атестації в нульовій секції розміщується:

- актуальна інформація щодо атестації – розклад атестації, умови проходження (дистанційні платформи, способи підключення до них тощо);
- інформація щодо електронної пошти, телефону, відповідного месенджера (Viber, Telegram та ін.) секретаря екзаменаційної комісії або іншої відповідальної особи, до якої здобувач освіти може звернутися за консультацією щодо формату проведення атестації, технічних питань або у разі появи будь-яких непередбачених обставин.

Атестація осіб у формі захисту кваліфікаційної роботи з використанням дистанційних технологій навчання здійснюється в синхронному режимі (відеоконференція на платформах BigBlueButton Moodle, ZOOME, GoogleMeet та ін.) і передбачає цифрову фіксацію (відеозапис, аудіозапис, фотофіксацію тощо). Альтернативою синхронному виступу може бути завчасно надісланий секретарю екзаменаційної комісії відеозапис виступу (презентації) здобувача освіти з можливістю його ідентифікації та засвідчення факту виступу.

Запитання-відповіді до здобувача освіти обов'язково проводяться у синхронному режимі. У разі виникнення під час складання атестації форс-

мажорних обставин здобувач освіти повинен негайно повідомити секретаря екзаменаційної комісії про ці обставини за допомогою визначеного каналу зв'язку (телефон, месенджер тощо) з обов'язковою фото- або відеофіксацією стану виконання завдань та об'єктивних факторів, що перешкоджають його завершенню. За цих обставин можливість та час перескладання атестації визначається екзаменаційною комісією в індивідуальному порядку.

ГЛОСАРІЙ

Гіпотеза дослідження. Шлях досягнення кінцевого результату складається з гіпотетичної (передбачуваної, здогадної) вказівки на очікування конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження. Гіпотеза є одним із методів розвитку наукового знання і вважається головним методологічним стрижнем будь-якого дослідження. Вона має формуватися як таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок про існування об'єкта, про зв'язок між явищами або про причини явища, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним.

Завдання теоретичні спрямовані на вивчення та виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити поведінку об'єкта, визначити та вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. **Емпіричні завдання** вирішуються за допомогою спостереження, експерименту, вимірювання, описування.

Експеримент як апробація знання досліджуваних явищ у контрольованих або штучно створених умовах є найважливішим складником наукових досліджень. Термін «експеримент» означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища в певних умовах, що дозволяють багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов. Експеримент – важливий елемент наукової практики вважається основою теоретичного знання, критерієм його дійсності. В методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності.

Мета наукового дослідження – всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик, зв'язків на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, упровадження їх у виробництво для

підвищення його ефективності.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення за допомогою наукових методів, явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки та практики рішень. Воно характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю й точністю.

Об'єкт наукового дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, на яке спрямована пізнавальна діяльність дослідника.

Предмет дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, це визначення певного «ракурсу» дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди збігається з темою.

Проблема дослідження характеризує проблемну ситуацію, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці та вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування.

Тема – це наукове завдання, яке охоплює певну галузь наукового дослідження. Вона базується на численних наукових питаннях. Під **науковими питаннями** розуміють дрібніші наукові завдання, які належать до конкретної галузі наукового дослідження. Дослідження з окремих тем можуть бути індивідуальними або проводитись групою наукових працівників протягом одного або ряду років. У кожній темі виділяються наукові питання, які вирішуються одним або кількома

дослідниками.

Метод (від грецького «шлях до чого-небудь») – у найбільш загальному випадку означає засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини.

Науковий метод – це спосіб пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку та розвитку, спосіб досягнення поставленої мети та завдань дослідження та відповідає на запитання: «Як пізнавати?».

Загальні методи пізнання. Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: емпіричному (коли здійснюється процес накопичення фактів) і теоретичному (на якому здійснюється узагальнення знань), загальні методи пізнання умовно ділять на три групи:

- методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи);
- методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання);
- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, лабораторний експеримент).

Діалектичний метод – фундаментальний, узагальнений. Метод пізнання дійсності. Об'єктивну основу його утворюють найбільш узагальнені закони розвитку матеріального світу. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності.

Історичний і логічний методи дослідження, які дозволяють мислено відтворити досліджуваний об'єкт у всій його об'єктивній конкретності, уявити та зрозуміти його в розвитку. За допомогою

логічного методу дослідник на основі опрацювання, критичного аналізу й формулювання своїх пропозицій розвиває наявні теоретичні уявлення або висуває нові теоретичні припущення. Історичний метод надає можливість для всебічного дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, щоб розкрити їх внутрішні зв'язки та закономірності розвитку.

Абстрагування – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох сторін, які цікавлять дослідника. Процес абстрагування проходить два етапи:

- 1) виділення важливого в явищах і встановлення незалежності або дещо слабкої залежності досліджуваних явищ від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактора Б, то можна відвертатися від останнього як несуттєвого).
- 2) полягає в тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, котрий виступає «моделлю» першого.

Аналіз і синтез. Аналіз – це метод пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини з метою його детального вивчення. Синтез, навпаки, є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини проникнення в його сутність застосовуються аналіз і синтез різного роду.

Індукція і дедукція. Індукція являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас у цілому. Як *метод дослідження індукція* – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень. *Дедукція* – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості

всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є застосування загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає в заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним. Під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану систему, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замістити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання. Моделі можуть бути фізичні, математичні, природні, достатньо адекватні досліджуваному явищу, процесу.

До методів емпіричного дослідження відносять:

- методи накопичення первинної інформації про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, експеримент);
- методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

При організації спостережень важливе значення має чітке виділення об'єкта, який вивчається, постановка мети, визначення системи спостереження, способів фіксацій його результатів. В якості об'єктів спостереження можуть виступати різні процеси: соціальні,

педагогічні, фізичні, технології); та ін. Мета спостереження полягає в переважному зосередженні уваги дослідника на окремих сторонах процесу або діяльності, які вивчаються, наприклад, методиці роботи вчителя, рівні активності учнів у пізнавальній діяльності і т.п. План спостереження забезпечує його систему, допомагає виділити послідовність дій спостерігача, визначити їх тривалість та періодичність.

Метод опитування в усній формі (бесіди та інтерв'ю), а також у вигляді письмового або анкетного опитування. Застосування бесід та інтерв'ю вимагає від дослідника чітко поставленої мети, продуманих основних і допоміжних запитань, створення сприятливого морально-психологічного клімату та довіри, вміння спостерігати за ходом бесіди або інтерв'ю і спрямовувати їх у необхідному напрямку, вести записи отриманої інформації.

Особливості анкетного опитування: можливість охопити велику кількість опитуваних осіб; суворий відбір запитань, однакових для всіх анкетованих; навіть можливість стандартних відповідей; анкетування можуть проводити й інші особи. Цей метод дає можливість широко застосовувати математичні методи обробки результатів анкетного опитування. Анкетування можна успішно використати для отримання інформації про типовість різноманітних явищ у процесі навчання і виховання школярів, причому до використання анкетування з цією метою встановлені вимоги, а саме:

- підбір запитань, які найбільш конкретно характеризували б явище, що вивчається, і давали надійну інформацію;
- використання як прямих, так і непрямих запитань (наприклад, «Чи подобається Вам професія вчителя?», «Чи згодні Ви з тим, що професія вчителя найкраща?»). Відповідь на друге запитання дає непрямий вияв ставлення до професії, оскільки вона показує згоду, незгоду або ступінь згоди;

- виключення підказування у формулюванні запитань;
- попередження двоякого розуміння значення запитань та ін.

Метод опитування використовується з метою відбору первинного матеріалу і потребує перевірки та підтвердження іншими методами.

Методи тестування. За допомогою тестів порівнюють знання окремих учнів і класів. Найчастіше результати виконання тесту порівнюються з кількістю виконаних завдань за відведений час. Тому особливе значення має забезпечення однакової складності завдань, включених у тест. Для цього варто проводити попередні неодноразові випробування тесту в спеціальних групах і вносити після обробки зміни.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження. В результаті порівняння дослідник робить певні узагальнення або умовивід за аналогією.

Метод порівняння буде ефективним, якщо при його застосуванні виконуються такі вимоги:

- порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність;
- порівняння повинно здійснюватися за найважливішими, найсуттєвішими (у плані конкретного завдання) ознаками.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.

Умовивід за аналогією – спосіб узагальнення, при якому об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом (еталоном).

Порівняння ж об'єктів з еталоном надає можливість отримати

кількісні характеристики. Такі порівняння називають *вимірюванням*.

Вимірювання – це процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Цінність цієї процедури полягає в тому, що вона дає точні, кількісно визначені відомості про об'єкт. При вимірюванні необхідні такі основні елементи: об'єкт вимірювання, еталони, вимірювальні прилади, методи вимірювання. Цей метод широко використовується в педагогіці, методиці, психології (якість знань підготовки спеціалістів, успішність тощо).

Метод експертних оцінок використовується для отримання змінних емпіричних даних. Проводиться опитування спеціальною групою; експертів (5-7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. Експерти добираються за ознакою їх формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи тощо.

Методи статистичного аналізу – кореляційний та факторний аналіз, метод імплікаційних шкал.

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Обчислюється коефіцієнт кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням інших.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак – факторів. У результаті послідовної процедури отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу подати отримані результати в узагальненому вигляді.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих

даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру. Прості шкали дають однозначну оцінку тієї чи іншої ознаки. Серію шкал (так звану батарею) можна перетворити в єдину шкалу значень окремих ознак.

Ця процедура називається *шкалюванням*.

Педагогічний експеримент – являє собою комплексний метод дослідження, і поєднує методи спостереження, усного й письмового опитування, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду та ін. Ці складники педагогічного експерименту на переломному етапі дослідження дозволяють виявити початковий стан проблеми, а потім об'єктивно і доказово перевірити правильність гіпотез. Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формувальний і контрольний етапи.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дослідницька робота здобувачів вищої освіти : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» / за заг. ред. І. М. Дичківської, О. А. Козлюк. Рівне : РДГУ, 2019. 112 с.
2. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 31 с.
3. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с.
4. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково педагогічного дослідження : навч.-методичний посібник. Житомир : Полісся, 2016. 256 с.
5. Карсканова С. В., Супрун М. О. Методологія наукових досліджень в корекційній освіті : навчальний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2024. 70 с.
6. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.
7. Основи науково-педагогічних досліджень : навчальний посібник / уклад.: І. П. Аносов, М. В. Елькін, М. М. Головова, А. А. Коробченко. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2015. 218 с.
8. Положення про організацію освітнього процесу в Запорізькому національному університеті. URL: https://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/normatyvna_basa/2021_polozhennya_pro_organ__zts__yu_osv__tn__ogo_protseesu_v_znu.pdf
9. Положення про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті. URL: https://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/normatyvna_basa/polozhennya_pro_organ__zats__yu_op_na_zasadakh_dist_navch.pdf

10. Положення про порядок запобігання та виявлення академічного плагіату в кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти та дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора філософії у Запорізькому національному університеті. URL: https://www.znu.edu.ua/pidrozdily/viddil_monitoryngu/polozhennya_2021.pdf
11. Положення про порядок проведення атестації здобувачів освіти та організацію роботи екзаменаційної комісії в Запорізькому національному університеті. URL: https://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/normatyvna_basa/polozhennya_pro_poryadok_provedennya_atestatsiyi_zdobuvachiv_v_osviti_ta_organizatsiyu_roboty_ekzamenatsiynoi_komisii_v_zaporizkomyi_natsionalnyi_universitet.pdf
12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 05.08.2024).
13. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 05.08.2024).
14. Семигіна Т. Рекомендації щодо оформлення посилань на Інтернет-ресурси (стилі ДСТУ та APA). Київ, 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/367361691>
15. Сірінюк-Долгарьова К. Г. Професійно-орієнтований практикум іноземною мовою : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Журналістика» освітньо-професійних програм «Журналістика», «Реклама», «Зв'язки з громадськістю», «Медіакомунікації» денної та заочної форм навчання. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 88 с.
16. Тельна О. А. Основи науково-педагогічних досліджень у корекційній освіті. Харків : Крок, 2017. 196 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2016. 260 с.
2. Гуткевич С. О. Пугачова К. М. Магістерська робота: методика написання та захисту : навчальний посібник по методиці написання магістерської роботи. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 200 с.
3. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2017. 272 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
5. Євтушенко М., Хижняк М. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 350 с.
6. ДСТУ 3008:2015. Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 31 с.
7. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с.
8. Кодекс академічної доброчесності ЗНУ. URL: https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem_chnoyi_dobrochesnost_pdf (дата звернення 20.08.2021)
9. Колесников О. Основи наукових досліджень : навч. посібн. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 144 с.
10. Конверський А. Основи методології та організації наукових досліджень. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 352 с.
11. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень : навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Алерта, 2019. 492 с.

12. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2016. 284 с.
13. Мальська М., Паньків Н. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 226 с.
14. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.; за ред. І. С. Добронравової (ч.1), О. В. Руденко (ч.2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607с.
15. Організація та методика проведення наукових досліджень студентами спеціальності «Спеціальна освіта» : навчально-методичний посібник; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янецьПодільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 136 с.
16. Пехота О. М., Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень. Київ : Знання, 2013. 288 с.
17. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 05.08.2024).
18. Стояцька Г. М. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 142 с.
19. Тушева В. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Харків : Федорко, 2014. 408 с.
20. Kramer L. How to Summarize a Paper: Step-by-Step Guide. Research summaries. URL: <https://www.grammarly.com/blog/how-to-summarize-a-research-paper/>

Додаток А

Зразок оформлення заяви на затвердження теми кваліфікаційної роботи

Завідувачу кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти
факультету СПП
Заверико Н. В.
студентки гр. 8.0163
Гончарової Катерини Вячеславівни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної роботи в такому формулюванні:
«Артикуляційна гімнастика як засіб розвитку мовлення дітей з ДЦП та
затримкою психомовленнєвого розвитку» та призначити науковим керівником
кандидата педагогічних наук, доцента кафедри соціальної педагогіки та
спеціальної освіти Соловйову Т. Г.

Дата

Підпис

Додаток Б

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

↑
↓ *1 відступ (інтервал 1,5)*

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

↑
↓ *4 відступи (інтервал 1,5)*

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»**

↑
↓ *3 відступи (інтервал 1,5)*

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0163
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
освітньої програми «Логопедія»

С. В. Фірсова

1 відступ (інтервал 1,0)

Керівник: доцент кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти, доцент,
к.пед.н. Т. Г. Соловйова

1 відступ (інтервал 1,0)

Рецензент: доцент кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти, доцент,
к.пед.н. О. Г. Лещенко

Запоріжжя
2024

Додаток В

Форма завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет _____

Кафедра _____

Рівень вищої освіти _____

Спеціальність _____

Освітня програма _____

Спеціалізація _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « ____ » _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток Г

Зразок завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітня програма «Логопедія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Фірсовій Світлані Володимирівні

1. Тема «Формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку»
керівник роботи Соловійова Тетяна Геннадіївна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджені наказом ЗНУ від « 20 » лютого 2024 р. № 316-с
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи матеріали педагогічної практики, курсових робіт
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити) проаналізувати стан розробленості проблеми формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; з'ясувати психолого-педагогічні умови формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: зміст, методи, прийоми; розробити критерії й показники визначення рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку; вивчити стан розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку; розробити й експериментально перевірити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку
5. Перелік графічного матеріалу (із точним зазначенням обов'язкових креслень) рисунків – 1, таблиць – 2 з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Соловйова Т.Г.		
Розділ 1	Соловйова Т.Г.		
Розділ 2	Соловйова Т.Г.		
Висновки	Соловйова Т.Г.		
Додатки	Соловйова Т.Г.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень-листопад	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад-грудень	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Додаток Д

Зразок оформлення реферату кваліфікаційної роботи

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 74 с., 2 таблиці, 1 рисунок, 86 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: процес формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та методи формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Методи дослідження: аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, діагностика стану зв'язного мовлення, формувальний експеримент, кількісна та якісна обробка даних.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації та узагальненні наукових знань про формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, розробці теоретичних моделей та психолого-педагогічних умов для ефективної корекції мовленнєвих порушень.

Практичне значення роботи полягає у розробці та впровадженні ефективної системи роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, створенні діагностичних інструментів і методик для спеціальних педагогів, вчителів-логопедів та батьків для покращення мовленнєвих навичок дітей у навчально-виховному процесі.

Галузь використання: заклади інклюзивного навчання, спеціальні школи-інтернати, навчально-виховні заклади, спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ, ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, ЛОГОПЕДИЧНА КОРЕКЦІЯ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ

Додаток Е

Зразок оформлення Summary кваліфікаційної роботи

SUMMARY

Firsova S. Formation of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities. Zaporizhzhia, 2024. 82 p.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (82 items, 4 of them in a foreign language), and 4 appendices on 7 pages. The qualification work volume is 82 pages long, 62 of them – main text. There are 2 tables and 4 illustrations.

The qualification work gives theoretical survey and describes the experimental research of the problem of the coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities. It defines the methods and techniques for the effective formation of coherent speech in such a category of the children.

The research object is the process of formation of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities.

The research subject – the content, forms and methods of formation of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities.

The aim of the study is theoretical background and experimental verification of the content, forms and methods of formation of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities.

The tasks of the qualification work:

1) to analyze the state of the problem of the formation of coherent speech in children with intellectual disabilities;

2) to find out the psychological and pedagogical conditions for the formation of coherent speech in children with intellectual disabilities: content, methods, techniques;

3) to develop criteria and indicators for determining the levels of development of coherent speech in children with intellectual disabilities;

4) to study the state of development of coherent speech in primary school children with intellectual disabilities;

5) to develop and experimentally verify a program for the development of coherent speech in children with intellectual disabilities.

To solve the tasks and test the hypothesis, general scientific research methods were used: theoretical (analysis of scientific psychological and pedagogical literature; comparison, analysis and synthesis of the obtained data), empirical (diagnostics; formative experiment; quantitative and qualitative data processing).

The section 1 “Theoretical prerequisites for the formation of coherent speech in primary school children with intellectual disabilities” defines the concept and essence of coherent speech, features of speech development in children with intellectual disabilities, as well as foreign experience on this problem.

The section 2 “Features of the formation of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities” shows forms and methods of forming coherent speech in primary school children with intellectual disabilities, the results of the programme on the development of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities.

The analysis of the results has proved the effectiveness of the developed and implemented programme on the development of coherent speech in children of primary school age with intellectual disabilities.

Keywords: coherent speech, intellectual disabilities, speech therapy, primary school age, psychological and pedagogical conditions.

Додаток Ж

Зразок оформлення змісту роботи

ЗМІСТ

Вступ	9
Розділ 1 Теоретичні передумови формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку	15
1.1 Поняття та сутність зв'язного мовлення.....	15
1.2 Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.....	31
1.3 Зарубіжний досвід формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелекту.....	45
Розділ 2 Особливості формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку	51
2.1 Методичні основи дослідження стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.....	51
2.2 Обґрунтування форм та методів формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.....	59
2.3 Аналіз стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.....	66
Висновки	71
Список використаних джерел.....	75
Додатки.....	86

Додаток И

Зразок оформлення основної частини роботи

ВСТУП

Уміння спілкуватися є фундаментальним аспектом людського життя. Мовлення є однією з основних форм спілкування, і воно відіграє вирішальну роль у когнітивному, соціальному та емоційному розвитку дітей. Однак діти з порушенням інтелекту часто відчують труднощі у розвитку зв'язного мовлення. Формування зв'язного мовлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є науковою проблемою, якій приділяють значну увагу дослідники в галузі психології розвитку.

Інтелектуальна недостатність характеризується значними обмеженнями інтелектуального функціонування та адаптаційної поведінки. Ці обмеження проявляються протягом періоду розвитку і впливають на здатність людини самостійно виконувати щоденні дії. Інтелектуальна недостатність може бути спричинена генетичними факторами, факторами навколишнього середовища або їх поєднанням. Ступінь тяжкості інтелектуальної недостатності може сильно відрізнятися: деякі люди відчують легкі порушення, а інші мають серйозні обмеження.

Питаннями розвитку мовлення дітей з порушеннями інтелекту займалися провідні науковці в галузі корекційної педагогіки, спеціальної психології, логопедії. Л. Виготський, К. Лебединська вивчали особливості психосоціального розвитку дітей з порушеннями розвитку; В. Лубовський вивчав пов'язані з проблемами загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку дітей з розумовими та фізичними труднощами, регуляторних механізмів їх діяльності, диференціальної діагностики порушень психічного розвитку. Л. Солнцева, М. Лаговський, Ф. Рау, Т. Власова та багато

інших приділяли увагу питанням всебічного розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. О. Мартинчук, І. Мартиненко, Н. Базима займалися проблемами розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження – процес формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет – зміст, форми та методи формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та методи формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для досягнення даної мети, нами були поставлені такі **завдання:**

- проаналізувати стан розробленості проблеми формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку;
- з'ясувати психолого-педагогічні умови формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: зміст, методи, прийоми;
- розробити критерії й показники визначення рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку;
- вивчити стан розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку;
- розробити й експериментально перевірити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для виконання поставлених завдань, ми будемо використовувати наступні методи:

- теоретичні – аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з метою глибокого дослідження визначеної проблеми; порівняння, аналіз та синтез отриманих даних;
- емпіричні – діагностика: здійснено діагностику стану сформованості зв'язного мовлення (імпресивного та експресивного) у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку; формувальний експеримент: проведено з метою розробки та апробації корекційної програми,

спрямованої на розвиток зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та визначення її ефективності; кількісна та якісна обробка даних: здійснювалася для аналізу отриманих результатів та їхньої інтерпретації, використано статистичний аналіз з обрахуванням коефіцієнта t-критерію Стьюдента для підтвердження значущості змін.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації та узагальненні наукових знань про формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, розробці теоретичних моделей та психолого-педагогічних умов для ефективної корекції мовленнєвих порушень.

Практичне значення роботи полягає у розробці та впровадженні ефективної системи роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, створенні діагностичних інструментів і методик для спеціальних педагогів, вчителів-логопедів та батьків для покращення мовленнєвих навичок дітей у навчально-виховному процесі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Поняття та сутність зв'язного мовлення

Останніми роками в Україні посилюється увага до проблем розвитку мовленнєвих навичок у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Зв'язне мовлення є ключовим аспектом, що забезпечує ефективну комунікацію, соціалізацію та навчання. Порушення зв'язного мовлення значно ускладнюють адаптацію дітей у суспільстві та впливають на їхнє навчання і розвиток.

Зв'язне мовлення – це форма мовленнєвої діяльності, що забезпечує логічну та послідовну передачу думок [5]. Це мовлення, яке характеризується структурованістю, зв'язністю та логічною послідовністю. Зв'язне мовлення дозволяє людині не тільки висловлювати свої думки, але й сприймати та розуміти інформацію, яку передають інші.

Зв'язне мовлення – це складне явище, яке містить різні аспекти мовленнєвої діяльності. Воно досліджується у різних галузях: лінгвістиці, психології, педагогіці [42]. Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку особливо важливим є розвиток саме зв'язного мовлення, оскільки це сприяє їхній соціалізації та інтеграції в суспільство. Дослідники, такі як Л. Виготський та О. Лурія, підкреслюють важливість мовлення у когнітивному та соціальному розвитку дітей.

Звертаючись до соціально-психологічних та педагогічних досліджень, ми виявляємо ширше тлумачення цього феномену. Зв'язне мовлення передбачає не тільки здатність будувати послідовні висловлювання, але й уміння адекватно реагувати на мовленнєві сигнали інших, підтримувати діалог, використовувати різні мовленнєві стратегії залежно від комунікативної ситуації.

Порушення зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними труднощами може проявлятися у вигляді труднощів з формулюванням думок, низькою логічною зв'язністю висловлювань, труднощами з розумінням та відтворенням складних мовленнєвих структур [34]. Це потребує спеціальної корекційної роботи, спрямованої на розвиток мовленнєвих навичок. Такі дослідники як О. Боряк, С. Миронова І. Омелянович, В. Тищенко, М. Шеремет вивчали особливості порушень мовленнєвої діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Отже, зв'язне мовлення є важливим складником мовленнєвої діяльності, яка забезпечує ефективну комунікацію. Формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є комплексним процесом, що вимагає врахування багатьох психолого-педагогічних умов і спеціальних методик.

1.2 Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку

Мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є складним і багатограним процесом, що потребує уваги до багатьох факторів. Дослідження, проведені в цій галузі, показують, що такі діти мають значні труднощі у засвоєнні мовленнєвих навичок, що відображається на їхньому спілкуванні та соціальній інтеграції.

У дисертації О. Боряк зазначає, що мовленнєва діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями відрізняється від такої у дітей з типовим розвитком. Це пояснюється як загальним недорозвитком мозку, так і специфічними порушеннями в окремих мовленнєвих зонах [4].

Однією з ключових проблем є загальна когнітивна недостатність, яка впливає на здатність дітей з інтелектуальними порушеннями до сприйняття, обробки та відтворення мовленнєвої інформації. За словами О. Боряк,

«органічні порушення загальнофункціональних механізмів мовлення, таких як мислення, пам'ять, увага, уява, сприймання, є панівними чинниками, що обумовлюють специфіку мовленнєвого розвитку таких дітей» [5, с. 38].

Медико-психолого-педагогічні дослідження показують, що розвиток мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями відбувається повільніше і менш продуктивно. Зокрема, діти мають труднощі з формуванням граматичних структур, засвоєнням лексичного запасу та розвитком комунікативних навичок. Наприклад, дослідження В. Тищенка показали, що діти з інтелектуальними порушеннями демонструють суттєві проблеми у формуванні зв'язного мовлення та розумінні складних мовленнєвих конструкцій [42].

Окремо варто відзначити труднощі у розвитку зв'язного мовлення. За словами дослідника Є. Линдіної, у дітей з інтелектуальними порушеннями часто спостерігається відсутність логічного зв'язку між реченнями, що ускладнює побудову зв'язного висловлювання [34]. Це пояснюється як недостатністю когнітивних здібностей, так і обмеженими можливостями до синтезу мовленнєвих одиниць. Таким чином, особливості мовленнєвого розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями уповільнені темпи розвитку, складнощі у формуванні зв'язного мовлення та загальну когнітивну недостатність. Ці фактори потребують спеціалізованих методик та підходів у корекційній роботі, що дозволить забезпечити ефективний розвиток мовленнєвих навичок у дітей.

1.3 Зарубіжний досвід формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелекту

Інтелектуальні порушення можуть значно ускладнити розвиток мовлення у дітей. Однак за належної підтримки та втручання ці діти можуть розвивати свої мовні навички та ефективно спілкуватися. У різних країнах існують свої підходи до допомоги дітям з порушеннями інтелекту в розвитку мовлення.

У Німеччині діти з порушеннями інтелекту отримують підтримку через програми раннього втручання, спрямовані на розвиток комунікативних навичок. Німецька асоціація логопедії та комунікаційних розладів (DGS) забезпечує необхідну підтримку для розвитку мовлення та мови, рекомендуючи надання логопедичної допомоги якомога раніше. Логопеди працюють з дітьми, використовуючи ігрові заняття, такі як розповідання історій, рольові ігри та співи [25].

У Великій Британії діти з порушеннями інтелекту отримують підтримку від логопедів, які працюють як у школах, так і в громадських службах. Логопеди використовують символи із зображеннями та інші засоби підсилення та альтернативної комунікації (AAC), надаючи також підтримку батькам і вчителям для забезпечення послідовної комунікаційної підтримки [26].

В Японії діти з порушеннями інтелекту отримують підтримку через логопедію, спеціальні освітні програми та служби підтримки на рівні громади. Японські логопеди використовують різні техніки, такі як мова жестів, системи зв'язку з зображеннями та пристрої AAC. Вони тісно співпрацюють з батьками та опікунами, щоб забезпечити послідовну комунікаційну підтримку в різних умовах [28].

У Польщі держава надає всебічну підтримку дітям з порушеннями інтелекту, зокрема логопедичну, спеціальну освіту та психологічну підтримку. Польський уряд також запровадив законодавство для захисту прав дітей з порушеннями інтелекту, підкреслюючи важливість раннього втручання та індивідуальної підтримки [28].

Болгарія стикається з обмеженими ресурсами для підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями, де логопедія не є широко доступною і часто дорогою. Уряд Болгарії прийняв Національну стратегію розвитку дітей та учнів з особливими освітніми потребами, але її реалізація йде повільно [29].

В Іспанії існують програми та ініціативи, такі як «Програма раннього догляду», що пропонують спеціалізовані послуги, зокрема логопедичну допомогу, трудотерапію та психологічну підтримку. Логопеди працюють з

дітьми індивідуально або в групах, використовуючи різні техніки для стимулювання розвитку мовлення та мови, співпрацюючи з родинами для підтримки вдома [30].

У США діти з порушеннями інтелекту мають доступ до ряду послуг, такі як логопедичне втручання, спеціальну освіту та програми раннього втручання, фінансування яких забезпечується через Закон про освіту осіб з обмеженими можливостями (IDEA) та Закон про американців з обмеженими можливостями (ADA) [31].

Досвід закордонних країн свідчить про важливість раннього втручання, спеціалізованих освітніх програм та підтримки сімей для успішного розвитку мовленнєвих навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями. Використання систем зв'язку з зображеннями, мови жестів і пристроїв ААС також може бути ефективним у підтримці мовлення.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1 Методичні основи дослідження стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку

Дослідження мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є важливим напрямом у сучасній логопедичній практиці. Вивчення специфіки зв'язного мовлення у дітей цієї категорії дозволяє не лише діагностувати мовленнєві порушення, а й розробляти ефективні методи корекції та підтримки. Експериментальне дослідження було проведене на базі учнів 1–4 класів «Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату «Оберіг» та Комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Джерело» Запорізької обласної ради. У дослідженні взяли участь 20 дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Контрольну групу склали 20 учнів Запорізького академічного ліцею № 23 Запорізької міської ради Запорізької області, що дозволило порівняти результати дослідження з дітьми без інтелектуальних порушень і зробити висновки щодо специфіки мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для з'ясування стану сформованості зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку використовували адаптовані завдання діагностичних методик (Є. Соботович, Л. Трофименко, О. Лактіонової, Ю. Галецької та ін.).

Обстеження розуміння зв'язного мовлення складалося з таких завдань:

В процесі дослідження ми використали такі методики:

1. Завдання «Скласти розповідь за сюжетним малюнком».

Мета: дослідити вміння будувати зв'язне висловлювання, використовувати адекватний словниковий запас, вміння розміщати слова в реченнях. Дитина отримувала сюжетний малюнок. Їй давалась наступна інструкція: «Подивись уважно на цю картинку. Подумай і розкажи, що на ній зображено».

Критерії оцінки результатів виконання завдання: логічність та самостійність розповіді; узгодження слів в реченнях в роді, числі та відмінку (зверталася увага на необхідність наданої дитині допомоги з боку дорослого); синтаксична структура речення (використання слів, словосполучень, простих чи складних речень).

2. Завдання «Скласти речення зі слів, які пропонувалися».

Мета: дослідити вміння дитини будувати речення зі слів, які пропонуються; узгоджувати слова в реченні за категоріями роду, числа та відмінку. Дитині послідовно пред'являються картки із записаними на них групами слів в називному відмінку (іменники) і в початковій формі (дієслова).

Учню дається така інструкція: «Прочитай записані слова і склади з них речення». Пропоновані групи слів:

1. Діти, садити, молодий, деревце.
2. Дівчинка, читати, цікавий, книга.
3. Хлопчик, фарби, малювати.

Оцінка результатів здійснюється за такими критеріями: вміння узгоджувати слова в реченні згідно з родом, числом та відмінком; самостійність при складанні речення (необхідність надання дитині допомоги зі сторони дорослого); наскільки дитина розуміє інструкцію (одноразова чи необхідність багаторазових повторень).

Для оцінки сформованості вміння будувати зв'язне висловлювання та узгоджувати слова в реченнях було використано методику «Скласти розповідь за сюжетним малюнком». Спочатку розглянемо результати, які показали діти з

типовим психофізичним розвитком (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Результати виконання завдання «Скласти розповідь за сюжетним малюнком» дітьми з типовим психофізичним розвитком

Рівень сформованості	Кількість учнів		Характеристика виконання завдання
Високий	6	30	Розповіді поширені, змістовні. Використано 5-6 поширених речень з різними частинами мови. Слова узгоджені правильно. Самостійне виконання.
Середній	10	50	Розповіді з 3-4 речень, поширені. Слова узгоджені правильно. Частково самостійне виконання з навідними запитаннями.
Низький	4	20	Короткі розповіді з 1-2 простих речень. Слова узгоджені правильно. Самостійне виконання.

Тепер розглянемо результати, отримані від дітей з інтелектуальними порушеннями (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Результати виконання завдання «Скласти розповідь за сюжетним малюнком» дітьми з інтелектуальними порушеннями

Рівень сформованості	Кількість учнів		Характеристика виконання завдання
Високий	-	-	Не спостерігається.
Середній	4	20	Опис сюжетного малюнка 4-ма реченнями. Слова узгоджені, але обмежений словниковий запас. Самостійне виконання.
Низький	16	80	Опис сюжетного малюнка 2-ма простими реченнями. Речення неузгоджені, дуже обмежений словниковий запас.

Жодна дитина в цій групі не досягла високого рівня. У більшості учнів (16 осіб, або 80%) спостерігається низький рівень здатності будувати зв'язні висловлювання. Ці учні описували запропонований сюжетний малюнок лише двома простими реченнями, які склалися переважно з іменників або дієслів. Часто ці речення були неузгодженими. Обмежений словниковий запас значно ускладнював побудову зв'язних речень. Тільки 4 учні (20%) показали середній рівень. Вони описували сюжетний малюнок у 4 реченнях, які зазвичай склалися з 4-5 слів, серед яких були іменники, дієслова, прикметники, іноді займенники. Учні цієї групи зрозуміли інструкцію і склали описи самостійно.

Результати з табл. 2.2 показують, що діти з інтелектуальними порушеннями значно відстають у здатності будувати зв'язні висловлювання порівняно з їхніми однолітками з типовим розвитком. Відсутність високого рівня і переважна частка низького рівня сформованості свідчить про необхідність посиленої корекційної роботи для цієї категорії дітей. Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволив нам представити їх відсоткове співвідношення у вигляді рисунка 2.1.

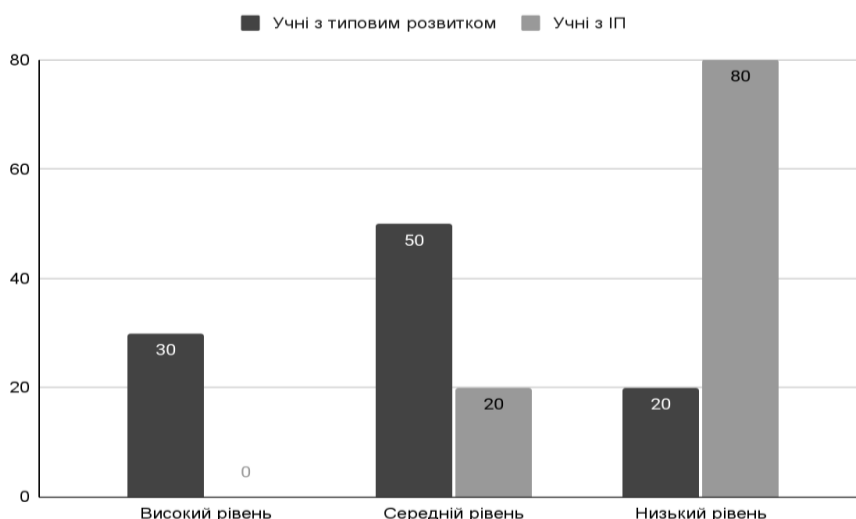

Рисунок 2.1 – Складання розповіді за сюжетним малюнком дітьми з інтелектуальними порушеннями та з типовим розвитком

Можна зазначити, що у дітей з інтелектуальними порушеннями рівень сформованості вміння складати опис за сюжетним малюнком значно нижчий порівняно з їхніми однолітками з типовим психофізичним розвитком. Це

пов'язано з недостатнім розвитком пізнавальних процесів, загальною затримкою розвитку психічних функцій та інертністю мисленнєвих операцій.

2.2 Обґрунтування форм та методів формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку

Формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку є складним і багатогранним процесом, що потребує застосування спеціальних підходів. Вибір форм та методів роботи обумовлений особливостями когнітивного розвитку цих дітей, специфікою їхнього мовленнєвого дефіциту, а також необхідністю індивідуального підходу до кожного учня.

Організація корекційної роботи передбачає: логопедична робота складається із 10 занять, які проводяться індивідуально та з групою дітей 4-5 осіб, три рази на тиждень дистанційно або очно; тривалість занять 15–25 хв.

Однією з основних форм роботи є індивідуальні логопедичні заняття, які дозволяють логопеду адаптувати завдання під конкретні потреби дитини, враховуючи її інтелектуальні можливості та рівень мовленнєвого розвитку. Це забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу та формування навичок зв'язного мовлення.

Групові заняття також є важливим елементом корекційної роботи, оскільки вони сприяють соціалізації дітей, розвивають їхні комунікативні навички та дозволяють використовувати мовленнєві навички у реальних ситуаціях спілкування. У таких групах можна застосовувати ігрові методи, що робить навчання цікавішим і мотивувальним для дітей.

Для ефективного формування зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями використовуються такі методи:

1. Мовленнєві вправи та ігри. Передбачають різні вправи на розвиток

лексико-граматичних навичок, побудову речень та текстів, а також мовленнєві ігри, що сприяють активізації мовлення та підвищенню його функціональності.

2. Використання наочних матеріалів. Застосування картинок, малюнків, відеоматеріалів допомагає дітям краще зрозуміти та засвоїти мовленнєві конструкції. Цей метод дозволяє візуалізувати мовленнєвий матеріал, що особливо важливо для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

3. Метод моделювання ситуацій. Дозволяє дітям практикувати мовленнєві навички у контексті конкретних життєвих ситуацій. Це сприяє розвитку комунікативної компетенції та допомагає дітям краще зрозуміти, як застосовувати мовлення у різних умовах.

4. Психолого-педагогічна підтримка. Співпраця логопеда з психологом та педагогом дозволяє враховувати психологічні та педагогічні аспекти розвитку дитини, що підвищує ефективність корекційної роботи. Така інтеграція знань різних фахівців дозволяє створити комплексний підхід до формування зв'язного мовлення.

5. Соціальні історії – це короткі історії, які допомагають дітям зрозуміти соціальні ситуації та відповідні відповіді. Ці історії можуть бути використані для підтримки їх мовленнєвого розвитку та навичок соціального спілкування.

Обґрунтоване використання цих форм та методів у комплексній системі роботи з дітьми молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку сприяє покращенню їхніх мовленнєвих навичок, підвищенню комунікативної активності та успішній соціалізації.

2.3 Аналіз стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку

Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку виявило значні труднощі в мовленнєвій діяльності цієї категорії дітей. Вони демонструють

обмежений словниковий запас, труднощі з узгодженням слів у реченнях і загальну затримку в розвитку зв'язного мовлення.

Для оцінки ефективності запропонованої корекційної програми було проведено порівняння середніх арифметичних значень до та після формувального експерименту. Обидві групи, експериментальна та контрольна, були залучені до дослідження. У таблиці 2.3 наведені результати стану зв'язного мовлення після формувального експерименту.

Таблиця 2.3 – Результати стану зв'язного мовлення після формувального експерименту

Рівень сформованості зв'язного мовлення	ЕГ(%)	КГ(%)
Високий	0	35
Середній	30	55
Низький	70	10

Таблиця 2.3 ілюструє, що, хоча після формувального експерименту відзначено певні покращення в експериментальній групі, значна частина дітей продовжує демонструвати низький рівень сформованості зв'язного мовлення. Збільшення частки дітей із середнім рівнем є позитивним результатом, проте високий рівень все ще не досягнутий.

Результати формувального експерименту показують, що хоча кількість дітей із середнім рівнем сформованості зв'язного мовлення в експериментальній групі зросла до 30%, більшість дітей все ще мають низький рівень. Це доводить, що запропонована програма є частково ефективною, але потребує подальшого вдосконалення і можливої адаптації під специфічні потреби дітей з інтелектуальними порушеннями.

Для визначення статистичної значущості змін було здійснено обрахування коефіцієнта t-критерію Стьюдента. Результати наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати статистичного аналізу за t-критерієм Стьюдента

Група	До експерименту (M ± SD)	Після експерименту (M ± SD)	t-критерій Стьюдента	Рівень значущості (p)
ЕГ	2,0 ± 0,5	2,5 ± 0,5	2,17	< 0,05
КГ	4,0 ± 0,6	4,2 ± 0,5	1,21	< 0,05

Результати дослідження показують, що запропонована корекційна програма мала певний позитивний вплив на мовленнєвий розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями, проте цей вплив є обмеженим. Значна частина дітей все ще демонструє низький рівень сформованості зв'язного мовлення, що вказує на необхідність подальшої роботи над удосконаленням методик і підходів до корекційної роботи з цією категорією дітей.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку» дозволило отримати низку важливих висновків, які відповідають поставленим завданням.

1. Аналіз стану розробленості проблеми формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку показав, що ця проблема є недостатньо вивченою в сучасній науковій літературі. Існує певний розрив між теоретичними знаннями та практичною реалізацією корекційної роботи. Більшість наявних підходів потребують адаптації до особливостей дітей з інтелектуальними порушеннями.

2. З'ясування психолого-педагогічних умов формування зв'язного мовлення виявило, що ефективне формування зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями потребує комплексного підходу, який передбачає індивідуальні та групові форми роботи, використання наочності та ігрових методів, а також активну співпрацю між логопедами, психологами та педагогами. Важливою умовою є також створення сприятливого психологічного клімату, що стимулює мовленнєву активність дитини.

3. Розробка критеріїв і показників визначення рівнів розвитку зв'язного мовлення дозволила визначити ключові аспекти, за якими оцінюється сформованість зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. До таких критеріїв належать здатність до побудови зв'язних висловлювань, узгодження слів у реченнях, використання лексико-граматичних конструкцій, а також розуміння логіко-граматичних зв'язків у тексті.

4. Вивчення стану розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку показало, що більшість дітей цієї категорії мають низький рівень сформованості зв'язного мовлення. Вони демонструють значні труднощі у побудові зв'язних

висловлювань, що обумовлено як обмеженим словниковим запасом, так і загальною затримкою розвитку когнітивних функцій.

5. Розробка та експериментальна перевірка системи роботи з розвитку зв'язного мовлення показала, що запропонована корекційна програма є частково ефективною. Хоча деякі позитивні зміни були досягнуті, більшість дітей з інтелектуальними порушеннями все ще демонструють низький рівень сформованості зв'язного мовлення. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення методик і підходів до корекційної роботи.

Отже, результати дослідження підтверджують актуальність та необхідність комплексного підходу до формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, що охоплює різноманітні методи та засоби, адаптовані до їхніх особливих потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Н. С. Розвиток мовлення у дітей з особливими освітніми потребами : практичні аспекти. Київ : Видавництво «Педагогічна думка», 2018. 124 с.
2. Васильченко І. В. Розвиток мовлення дітей з особливими освітніми потребами : теорія і практика. Київ : Видавництво «Академвидав», 2016. 146 с.
3. Гісем І. М. Методика корекції порушень мовлення у дітей з особливими освітніми потребами : навч. посібник. Харків : Видавництво «Основа», 2017. 234 с.
4. Ковальова І. М. Практична психологія розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами : навч. посібник. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2019. 186 с.
5. Носенко Л. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами : монографія. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2017. 256 с.
6. Тименко Н. В. Корекційна робота з дітьми з порушеннями мовлення : психолого-педагогічні аспекти. Харків : Видавництво «ХНУ ім. В. Н. Каразіна», 2015. 144 с.
7. Чайка Л. В. Корекційна робота з дітьми з порушеннями мовлення : теорія і практика. Київ : Видавництво «Основи», 2018. 156 с.
8. Шаповал Т. С. Логопедичні технології в корекції мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовлення: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 234 с.
9. Голуб Н. В. Логопедичні технології в корекційній роботі з дітьми з розладами артикуляції та дизартрії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019. 196 с.
10. Глебова А., Стеблюк С. Теоретичні основи навчання учнів з

інтелектуальними порушеннями за особистісно орієнтованою технологією навчання. *Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців спеціальної освіти* : збірник тез доповідей. І Науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (м. Ужгород, 20-21 жовтня 2022 р). Ужгород, 2022. С. 54–58. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53782/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7.pdf#page=55>

Додаток К

Зразок оформлення рисунків

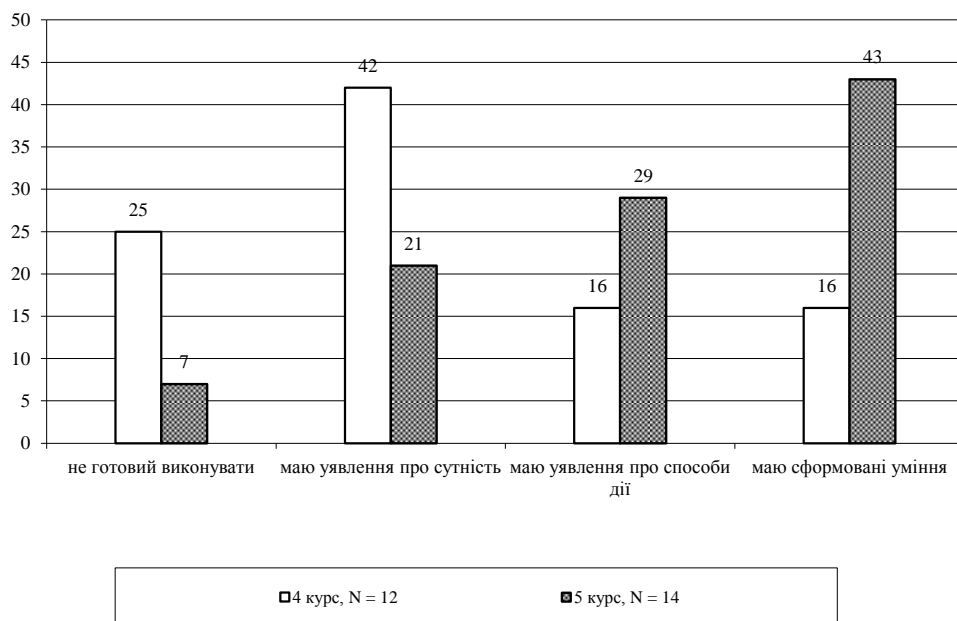

Рисунок 2.1 – Самооцінка готовності студентів використовувати методи кількісного та якісного аналізу

Додаток Л

Зразок оформлення таблиць

Таблиця 2.1 – Частота розподілу видів діяльності на різних етапах діагностики (N = 26)

Етапи	Види діяльності	Частота відповідей, %
Підготовчий	Підбір методик	96
	Поява соціальної проблеми	92
	Попереднє ознайомлення з об'єктом, визначення його сильних та слабких сторін	92
	Визначення об'єкта та предмета діагностики	85
	Вивчення попереднього досвіду	73
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	58
	Спостереження	31
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	19
	Прогнозування можливого розвитку об'єкта	15
Етап проведення діагностики	Реалізація діагностичних методів та методик	100
	Спостереження	65
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	42
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	39
	Вивчення попереднього досвіду	27
	Постановка соціального діагнозу	23
	Визначення об'єкта та предмета діагностики	15
	Підбір методик	8

Продовження таблиці 2.1

	Поява соціальної проблеми	4
	Попереднє ознайомлення з об'єктом, визначення його сильних та слабких сторін	4
Аналіз та узагальнення	Інтерпретація результатів діагностики	100
	Прогнозування можливого розвитку об'єкта	85
	Постановка соціального діагнозу	77
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	50
	Спостереження	4

Додаток М

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у кваліфікаційній роботі (відповідно до ДСТУ 8302:2015)

КНИГИ	
Приклади	Однотомні видання
один автор	<ol style="list-style-type: none">1. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Харків : Право, 2005. 304 с.2. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с.3. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.4. Кузніченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» : наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2015. 164 с.5. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ : Правова єдність, 2016. 810 с.6. Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London : New York University Press, 2000. 326 p.
два автори	<ol style="list-style-type: none">1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом : теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.2. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2015. 166 с.3. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.

	<p>4. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.</p> <p>5. Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування : наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Право, 2016. 44 с. (Серія «Наукові доповіді»).</p>
три автори	<p>1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с.</p> <p>2. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с.</p> <p>3. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>4. Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>5. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.</p> <p>6. Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>
чотири більше авторів	<p>і</p> <p>1. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.</p> <p>2. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.</p> <p>3. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : [б. в.], 2013. 352 с.</p>

	<p>4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с.</p> <p>5. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с.</p> <p>6. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>7. Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Харків : Юрайт, 2013. 288 с.</p> <p>8. The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY : Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>
<p>автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)</p>	<p>1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пєпа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p> <p>3. Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків : Право, 2011. 656 с.</p> <p>4. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560. с.</p> <p>5. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України : монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ : УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>6. Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY : Anchor, 2000. 680 p.</p>
<p>автор(и) та перекладач(і)</p>	<p>1. Бартоліні М. Г. «Пізнай самого себе». Неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди / переклад з італ. М. Прокопович за уч. К. Новікової; наук. ред. перекладу О. Сирцова. Київ : Академперіодика, 2017. 160 с.</p> <p>2. Брігхем Є. В. Основи фінансового менеджменту / пер. з англ. В. В. Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 998 с.</p>

	<p>3. Юнг К. Г. Психологія несвідомого / переклад з англ. Стефанчук І. М. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 404 с.</p>
<p>без автора</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с. 2. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с. 3. Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків : Юрайт, 2013. 520 с. (Серія «Наукові праці кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; т. 1). 4. Конституція України : наук.-практ. комент. / редкол. : В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. 1128 с. 5. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с. 6. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 7. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с. 8. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с. 9. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2013. 440 с. 10. Сучасне суспільство : філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.

	11. Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.
Приклади	Багатотомні видання
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Енциклопедія історії України : у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с. 2. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с. 3. Лубківський Р. М. Вибрані твори : у 2 т. / редкол.: Зяблюк М. П. (голова), Драч І. А., Павличко Д. В. Київ : Вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2008. Т. 1: Вірші. Поєми / вступна ст. Тарнашинської Л. Б. 608 с. 4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : у 4 т. / ред. О. В. Стовба. Харків : Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с. 5. Новицький Я. П. Твори : у 5 т. / голов. ред. П. Сохань. Запоріжжя : ААТандем, 2007. Т. 2. 510 с. 6. Новицький Я. Твори : у 5 т. / упорядн. А. Бойко. Запоріжжя : АА Тандем, 2007. Т. 1. 508 с. 7. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с. 8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) [та ін.]. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 2. 672 с.
ІНШІ ВИДАННЯ	
автореферати дисертацій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с. 2. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с. 3. Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та

	діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.
дисертації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с. 2. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с. 3. Костєнко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с. 4. Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures : Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.
архівні документи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лєпіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. Об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71. 2. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. 3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.
патенти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Люмінісцентний матеріал : пат. 25742 Україна : МПКБ C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл.

	№ 8 (кн. 1). 120 с.
препринти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). 2. Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).
стандарти	<ol style="list-style-type: none"> 1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
бібліографічні показники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. показч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с. 2. Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків : Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). 3. Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології

	<p>(1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одиссей, 2003. 128 с.</p> <p>4. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10).</p> <p>5. Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997–2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.</p> <p>6. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування).</p> <p>7. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).</p>
каталоги	<p>1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.</p>
ЧАСТИНА ВИДАННЯ	
розділ книги	<p>1. Алексеев В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади</i></p>

	<p><i>взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p> <p>2. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров. <i>Михайло Баймуратов: право як буття вченого</i> : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. Київ, 2009. С. 477–493.</p> <p>3. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i> : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212.</p> <p>4. Коломоець Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ, 2009. С. 195–197.</p> <p>5. Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. <i>Правовий вплив на неправомірну поведінку : актуальні грані</i> : монографія / за ред. О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 87–109.</p> <p>6. O’Neil J. M., Egan J. Men’s and women’s gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. <i>Gender issues across the life cycle</i> / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>
<p>матеріали конференцій (тези, доповідь)</p>	<p>1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 жовт. 2016 р.). Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i> : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе</p>

	<p>общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i>: материалы VII междунар. антитеррорист. форума (г. Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i>: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p> <p>5. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i>: матеріали III регіон. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</p> <p>6. Wu C. K., Makhlof M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition</i> (San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011). Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
<p>стаття з довідкового видання</p>	<p>1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</p> <p>2. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 550.</p> <p>3. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України: словник термінів</i> / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.</p> <p>4. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p> <p>5. Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica</i>.</p>

	Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.
стаття з продовжаного видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2013. Вип. 123. С. 65–77. 2. Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу : українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України</i>. Харків, 2010. № 2. С. 28–39. 3. Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46. 4. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218. 5. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159. 6. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.
стаття з періодичного видання (журнал, газета)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15. 2. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92. 3. Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права : генеза і поняття. <i>Право України</i>.

	<p>2017. № 5. С. 71–79.</p> <p>4. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>5. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління : питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.</p> <p>6. Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i>. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.</p> <p>7. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</p> <p>8. Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i>. 2010. March 31. P. C1.</p>
рецензії	<p>1. Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i>. 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем : монографія. Київ : Кондор, 2013. 407 с.</p> <p>2. Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i>, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики : архаїка знакової системи. Черкаси : ІнтралігаТОР, 2015. 112 с.</p> <p>3. Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. <i>Journal of Criminal Justice Education</i>. 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. In the shadow of death: Restorative justice and death row families. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.</p>
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	
Приклади	<p>1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>2. Ганзенко О.О. Основні напрями подолання правового</p>

	<p>нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27.</p> <p>URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>3. Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із наднаціональної і транснаціональної точок зору. <i>Проблеми законності</i>. 2016. Вип. 135. С. 39–51. DOI: http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852.</p> <p>4. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.</p> <p>5. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття : період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.</p> <p>6. Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p> <p>7. Feminism. <i>Encyclopædia Britannica online</i>. URL: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/724633/feminism.</p> <p>8. Trammell A. Magic: The gathering in material and virtual space: An ethnographic approach toward understanding players who dislike online play. <i>Meaningful Play 2010</i>: October 21–23, 2010, East Lansing, MI. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42.pdf (Last accessed: 17.03.2017).</p>
ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	
Приклади	<p>1. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.</p>

2. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. *Баланс-бюджет*. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. *Освіта*. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.
5. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2017).
7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення : 12.03.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> (дата звернення: 17.03.2017).
8. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. С. 136–141.
9. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
11. Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій : постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. *Офіційний вісник України*. 1998. № 28. Ст. 1062.
12. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від

	<p>16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>13. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році : від 15.09.2016 р. № 5132. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>14. Case of Benham v. The United Kingdom (Application no. 19380/92): Judgment European Court of Human Rights, 10 June 1996. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990 (Last accessed: 17.03.2017).</p>
--	--

Підготувала зав. довідково-бібліографічного відділу наукової бібліотеки Запорізького національного університету О. В. Левчук

Додаткову інформацію щодо оформлення списку використаних джерел можна отримати на сайті наукової бібліотеки Запорізького національного університету <http://library.znu.edu.ua> (у розділі «Інформація для науковців»).

Додаток Н

Декларація академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, _____, студент (-ка) _____
курсу, форми навчання _____, факультету _____,
спеціальності _____, освітньої програми _____,
адреса електронної пошти _____,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« _____ »

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що
визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких
ознайомлений/ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є
ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної
доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи,
а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

(ПІБ студента)

(ПІБ керівника)

Додаток II

Приклад доповіді на захист кваліфікаційної роботи

Шановний голову! Шановні члени екзаменаційної комісії! Шановні присутні!

До вашої уваги надається кваліфікаційна робота магістра на тему «Формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку», виконана студенткою Фірсовою Світланою Володимирівною. Керівник роботи — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти Соловйова Тетяна Геннадіївна.

Актуальність теми дослідження обумовлена значними труднощами, які виникають у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку під час формування зв'язного мовлення. Ці труднощі негативно впливають на їхню соціальну адаптацію та навчання, що робить необхідним розробку і впровадження спеціалізованих корекційних програм.

У наукових працях розглянуто різні аспекти формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Так, дослідження О. Боряк, С. Миронової, І. Омелянович присвячено особливостям мовленнєвої діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями, В. Тищенко, М. Шеремет – проблемам розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями психофізичного розвитку, Є. Линдіної – труднощам у формуванні логічного зв'язку між висловлюваннями у дітей цієї категорії дітей.

Отже, **мета дослідження** полягала у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці змісту, форм та методів формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку.

Дозвольте не зупинятися на науковому апараті дослідження,

представленому в роботі (або на презентації), а перейти до висновків.

Відповідно до першого завдання проаналізовано стан розробленості проблеми формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Виявлено, що більшість досліджень зосереджені на загальних аспектах мовленнєвого розвитку, проте специфічні особливості формування зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями залишаються недостатньо вивченими. Проведений аналіз дозволив уточнити ключові психологічні та педагогічні умови, які впливають на ефективність цього процесу, а також виявити основні проблеми, які потребують подальшого дослідження.

Під час розв'язання другого завдання виявлено психолого-педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. До таких умов належать індивідуалізація навчального процесу, врахування специфічних потреб кожної дитини, систематичне використання наочних матеріалів та мовленнєвих ігор. Також важливе значення має тісна співпраця між логопедами, педагогами та батьками, яка забезпечує послідовність та цілеспрямованість корекційної роботи.

Відповідно до третього завдання розроблено критерії та показники визначення рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Зокрема, було виділено три рівні сформованості зв'язного мовлення: високий, середній та низький. Критеріями оцінки стали: здатність дитини формулювати логічні та послідовні висловлювання, рівень граматичної правильності мовлення, обсяг словникового запасу та вміння застосовувати мовленнєві навички в різних комунікативних ситуаціях. Отримані результати дозволили оцінити ефективність запропонованої корекційної програми та виявити основні труднощі, з якими стикаються діти цієї категорії.

Під час розв'язання четвертого завдання визначено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню зв'язного мовлення

у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Серед них ключове значення мають:

- систематичне включення мовленнєвих вправ у навчальний процес;
- використання індивідуальних та групових форм роботи;
- застосування інтерактивних методів навчання;
- постійний моніторинг мовленнєвого розвитку дітей.

Також важливою умовою є забезпечення психологічної підтримки, яка сприяє зниженню тривожності у дітей та підвищенню їхньої мотивації до навчання. Результати впровадження цих умов підтвердили їхню ефективність у покращенні мовленнєвих навичок дітей з інтелектуальними порушеннями.

Результати контрольних зрізів, що проводилися в експериментальній та контрольній групах, показали позитивні зміни в рівнях сформованості зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. В експериментальній групі кількість дітей із високим рівнем сформованості зв'язного мовлення зросла на 15%, із середнім рівнем – на 18%, водночас кількість дітей із низьким рівнем зменшилася на 33%. У контрольній групі, де не застосовувалася розроблена корекційна програма, зміни були незначними: кількість дітей із середнім рівнем збільшилася лише на 2%, тоді як кількість дітей із низьким рівнем залишилася майже незмінною, зменшившись лише на 1%.

Таким чином, ефективність розроблених і впроваджених педагогічних умов формування зв'язного мовлення у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку підтверджена результатами експерименту. Впроваджена корекційна програма продемонструвала значні покращення у мовленнєвих навичках дітей, що свідчить про доцільність і необхідність її застосування в освітньому процесі.

Дякую за увагу! Готова відповісти на ваші запитання.

Додаток Р

Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи

Критерії	Показники що враховуються	+/-	Всього
Вступ 5 балів	1. Актуальність теми		
	2. Бібліографія проблеми		
	3. Об'єкт, предмет дослідження		
	4. Мета, завдання, гіпотеза		
	5. Методи, значення роботи		
Теоретична частина дослідження 10 балів	1. Сутність та особливості предмету дослідження		
	2. Чинники, умови розвитку процесу (досліджуваного явища)		
	3. Погляди вчених щодо шляхів розв'язання даної проблеми		
	4. Аналіз нормативно-правових документів щодо проблеми		
	5. Аналіз досвіду педагогічної діяльності щодо розв'язання проблеми		
	6. Логічність, доказовість тексту		
	7. Власні висновки щодо аналізу джерел		
Практична частина дослідження 25 балів	Констатувальний етап експерименту:		
	1. Опис методів, методики дослідження		
	2. Характеристика вибірки		
	3. Кількісний і якісний опис отриманих результатів		
	4. Власні висновки щодо отриманих даних		
	Формувальний етап експерименту:		
	5. Мета, завдання формувального етапу		
	6. Зміст програми експерименту		
	7. Опис процесу, форм, методів реалізації програми		
	8. Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями		
9. Виявлення протиріч, як основи для подальшого формування висновків та рекомендацій			
Загальні висновки 10 балів	1. Спрямованість на реалізацію мети, перевірку гіпотези		
	2. Відповідність висновків поставленим завданням		
	3. Чіткість, конкретність висновків		
Список джерел 5 балів	1. Загальна кількість джерел (не менше 70)		
	2. Наявність сучасних досліджень за останні 5 років (не менше 30%)		
	3. Наявність періодичних, зарубіжних видань		
	4. Наявність джерел іноземною мовою (не менше 5)		

Захист роботи 45 балів	Доповідь студента (20 балів):		
	1. Виступ дає чітке уявлення про зміст роботи		
	2. Аргументація розв'язання поставленої проблеми		
	3. Грамотне використання наукової термінології		
	Відповіді студента на запитання (20 балів)		
	Презентація виступу в ході захисту роботи (5 балів)		

Кваліфікаційна робота оцінюється за 100-бальною шкалою ECTS з відповідним виставленням оцінок «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»:

90-100 «А» («Відмінно») – робота не має зауважень, містить ґрунтовний аналіз наукової літератури та інших джерел; має теоретичне та практичне значення; доповідь на захисті є логічною, змістовною, проголошена вільно, зі знанням справи; відгуки та рецензії позитивні; відповіді на запитання правильні та логічні; робота повністю відповідає встановленим вимогам.

85-89 «В», 75-84 «С» («Добре») – тема роботи розкрита належно, але наявні певні недоліки, які не мають істотного значення; у теоретичній частині деякі літературні джерела проаналізовані дещо поверхово або враховані не всі існуючі в науці течії, концепції і т. ін.; елементи теоретичного та практичного значення представлені не зовсім чітко; недостатньо використані інформаційні матеріали; є окремі зауваження в рецензії та відгуку наукового керівника, які не одержали аргументованого пояснення студентом; доповідь студента на захисті побудована логічно, проголошена вільно, відповіді на запитання, переважно, правильні; робота оформлена в межах встановлених вимог.

70-74 «D», 60-69 «E» («Задовільно») – тема роботи в основному розкрита, але мають місце певні недоліки змістовного характеру; нечітко сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; відсутній або суттєво обмежений аналіз наукової полеміки; аналітична частина характеризується надмірною описовістю; добір інформаційних матеріалів не завжди обґрунтований; висновки та пропозиції, що містяться в роботі необґрунтовані; рецензія й відгуки містять окремі зауваження, які не отримали пояснення; доповідь,

прочитана за текстом, або підготовлена невдало; не всі відповіді на запитання є коректними або вони не одержали належної аргументації; є зауваження щодо оформлення роботи.

35-59 «FX», 1-34 «F» («Незадовільно») – порушена логіка викладення матеріалу в роботі; розділи за змістом не узгоджені між собою; відсутній огляд сучасних літературних джерел; аналіз проблеми є поверховим; висновки до роботи не відображають розв'язання поставлених завдань; мають місце істотні недоліки в оформленні роботи; виступ на захисті свідчить про слабку орієнтацію в предметі дослідження, відсутність системних знань із фаху.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Укладачі :

Мацкевіч Юліана Рафаїлівна
Соловйова Тетяна Геннадіївна
Апухтіна Вікторія Валеріївна
Гладиш Марія Олександрівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Спеціальна освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія»

Рецензент *Л. О. Сущенко*

Відповідальний за випуск *Н. В. Заверико*

Коректори: *Ю. Р. Мацкевіч, Т. Г. Соловйова*